

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 **1942 - Hurae**

2 11 – 15 Te Pae Maunga o Ruweisat Ridge; Ko Baker te
3 rangatira mo te Maori Battalion

4 21 – 22 Te Tukinga o te Pae Maunga i El Mreir

5 **Akuhata**

6 2 Te Tukinga i te Whārua o El Mreir

7 **Hepetema**

8 5 – 6 Te Pakanga i Beresford; Te Tukinga i te
9 Whārua i Munassib

10 **Oketopa**

11 23 Te Pae Maunga i Miteiriya: Te Pakanga me te
12 Wāwāhitanga i Alamein

13 **Noema**

14 2 Te Pakanga Tino Nui; Ka tū ko Bennett hei
15 kaiwhakahaere o te Battalion

16 **Hanuere**

17 5 Kua heke mai te Rōpū Maori Tuawaru i Port Tewfik

18 23 Kua Tae te Battalion ki Tripoli

19 28 Kua wikitoria te Battalion ki nga takaro whutuporo

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 **Whakaahua, wharangi 223:** Ko te 15 Platoon o C Kamupene i te wa o
2 te Pakanga i Alamein i te tau 1942

3 **Wharangi 224**

4 *He tino whenua tenei mo te pakanga. Tino nui ana nga miriona eka*
5 *whenua o te koraha kore kiko, koretake. Ruarua nei nga whare uku e*
6 *tohatoha haere ana, korekore he taiapa o runga, kei te ngaro hoki te*
7 *hunga tangata hei patu. E rua noa iho nga ope hoariri kei te*
8 *whakatika ki te pakanga ki a rāua kia mate rānō. Lieutenant Monty*
9 *Wikiriwhi. 1942.*

10 *It is the ideal battle ground. Millions & millions of acres of just useless desert. A few mud*
11 *huts here & there, not a single fence and no civilians hurt. Just 2 great armies locked in a life*
12 *and death struggle. Lieutenant Monty Wikiriwhi. 1942.*

13 **TE WHAKATIKATIKA I TE NOHO**

14 I whakanohongia nga Kiwi ki Kaponga hei whakapōrearea i te haere
15 whakamua a Rommel. Ko ētahi o nga ope hoia o te Ope Taua
16 Tuawaru i uru atu ki te whakapakari i te rārangi kaupare i te taha
17 rawhiti. Ko te mahi a Auchinleck he whakapakari i te huarahi i
18 mahue mai hei haerenga atu ma nga hoia ki te ngutuawa o te Nile –
19 he whenua whāiti; e wha tekau maero te tawhiti i waenganui i te
20 Whārua uaua o Qattara; me te topuni Rerewhenua i El Alamein i te
21 taha moana. Ko te uaua tuatahi i pa mai ki a Rommel, me tana
22 Panzerarmee he whakapōrearea i nga nekenekehanga o āna mīhini
23 whawhai; tuarua, he whakawātea i a ratou kia whakakīkī mai nga
24 Hoia Āwhina i te Ope Taua Tuawaru kia mātotoru ai ta ratou tū
25 pakari. Ko te huarahi ma te Alamein Line te wāhi whakahaehae i te
26 nekenga whakamua o Rommel. Ki te pakaru, ka riro katoa i a ia a
27 Alexandria, a Cairo me te Suez Canal hei kai māna.

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 No te nekehanga o te Maori Battalion mai i Kaponga ki te huarahi o
2 te Alamein Line, ka wehe mai ratou i te 6 Brigade, a, ka piri atu ki
3 raro i te whakahaere o te 4 Brigade. I te wa e neke whakamua ana
4 ratou, ka karawhiua mai ratou e nga rererangi taipara (bombers) a
5 nga Tiamana. He nui tonu nga waka i tahuna. Ahakoa kei te mau
6 tonu nga waka me nga Bren Carriers ki te kawa o te haere i runga i te
7 koraha, arā (150 iari i waenganui i ia waka), 65 nga tāngata i mate, i
8 taotū ranei, ko te nuinga o ratou no te Maori Battalion. Ko Hughie
9 Tutahi anake no Torere te hoia o te Tairawhiti i mate. 21 nga hoia i
10 taotū, a, tokowha no Ngati Porou. Ko Lieutenant Jack Reedy, ko
11 Lance-Corporal Reuben Toheriri, ko Charles Moeke ratou ko Ted
12 Wanoa.

13 No to ratou taenga atu ki te Alamein Line, i te marama o Hurae 1942,
14 ka whakareri nga hoia Maori mo te pakanga kei te haere ake. I tenei
15 wa kaore anō a Pita Awatere me te D Kamupene kia tae ake ki te
16 āwhina i te pakanga tuatahi i Alamein. Kua rite te Maori Battalion ki
17 ērā atu o nga Ope Hoia o Aotearoa kei te mataara ta ratou tū, kei te
18 pakari, kei te hikohiko katoa hoki ki te rere atu ki roto i nga mahi
19 whawhai. Ko ta ratou whakarite he pēnei. Tuatahi he kari rua, kātahi
20 ka oma whakamua atu. Ka kari rua anō, me te oma whakamua anō
21 hoki. Ko te mahi nui, he nekeneke atu kia tata atu i nga hoia hoariri
22 me te karo haere hoki i te rere o nga matā. ‘Wiriwiri ana nga papa ki
23 te taapapa whakararo i te wa e rērere ana nga matā o nga pū nui.’
24 Ko tēnei te tuhinga a Monty Wikiriwhi.

25 **Whakaahua Fred Baker page 224**

26 Ko Fred Baker te tuawha o nga kaiwhakahaere o te Maori Battalion. I
27 whakaahuatia i te tau 1941. He mahi kaute tāna mahi i te
28 pakarutanga mai o te whawhai. He āpiha a ia, i te wa i a ia i roto i te

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 rōpū e whanga ana kia uru atu ratou hei hoia tūturu, a, e whitu tau a
2 ia i roto i nga mahi Whakamātautau Hoia. Ko tana tūranga tuatahi i
3 roto i te Maori Battalion, he Āpiha Mātau (Intelligence Officer). Ko ia
4 te āpiha whakahaere i te Ope Maori Tautoko i mauheretia i Greece.
5 Engari i paheke mai a Baker ki Crete. I reira hoki, ka whakatūria a ia
6 hei Āpiha Tuarua ki a Major Dyer o te D Kamupene. No muri i te
7 pakanga i Crete, ka riro ko ia te kaiwhakahaere o A Kamupene i te
8 matenga o to ratou kaiārahi i Ihipa. I whakawhiti atu a ia hei
9 kaiwhakahaere mo te 25 Battalion. No te 9 o Pepuere 1942, ka hoki
10 a ia ki te Maori Battalion notemea i whakatūria a ia e Dyer hei Meiha
11 i taua wa. No te wehenga atu o Dyer i te Battalion, ka tū a Baker hei
12 kaiwhakahaere tuarua hei tautoko i a Love.

13

14 **Whakaahua page 225**

15 No Te Aitanga a Hauiti a Chaplain Capt Wharetini Rangi. I uru atu a
16 ia ki roto ki te Battalion e toru wiki i mua i tana huritau rima tekau
17 ma tahi. Kua tae noa atu ana tama tokotoru ki Ihipa. No Mangatuna
18 takiwa o Uawa ratou. I moe a Rangi, ka noho ki roto i te iwi o tana
19 hoa wahine i Ruatoki. Ko Hinerotu tana wahine, te tamāhine a
20 Numia Kereru tētahi o nga rangatira rongonui o Ruatoki. Tēnei te
21 whakaahua o Wharetini Rangi me ana tama tokotoru e tū ana i muri i
22 a ia. Mauī ki te matau: ko Renata, ko Te Ua, ko Wiremu.

23 **Wharangi 225**

24 He nui nga mate i pa mai ki a ratou i a ratou i te mura o te ahi. Ka tau
25 mai te po i te 9 o Hurae ka uru mai ko Wi (Bill) Taingahue o Kākāriki
26 ki te C Kamupene. I taotū ia i te whakaruketanga mai o nga rererangi
27 taipara a nga Tiamana. Ko te korero a te kaituhi a te Battalion mo te

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 mahi a nga Tiamana, he rite tēnei whakarukenga ki te ‘waiata oriori’.
2 I taua po tonu hoki, ka uru mai ko Padre-Wharetini Rangi – ki roto i
3 to ratou rōpū.

4 I te marama o Hurae, he tino taumaha te whakaruketanga mai i nga
5 hoia o Aotearoa i te pakanga i Ruweisat Ridge – 83 nga āpiha, 1332
6 ētahi atu hoia. Te nuinga o ratou i mauhereheretia. Ko te take, he
7 pōnānā no nga whakarite me te kore whakaaro i te whakapā atu ki
8 nga mīhini whawhai o te British.

9 Ahakoa i tahaki kē te Maori Battalion e whanga ana, nui tonu nga
10 taotū i heipu mai ki runga ki a ratou. I te takiwa o Al Alam Nyal Ridge
11 e whitu maero te tawhiti ki Ruweisat, na nga matā pakū i
12 whakaruke i a Nepia Jones, i taotū anō hoki a Corporal ‘E.J.’ Nepe,
13 ratou ko Hikurangi Campbell, me Hohepa (Joe) Hikitapua. No te
14 taenga mai o Kānara Love rāua ko tana āpiha tautoko, a Ace Wood, i
15 runga i to rāua waka Bren ki te tiro tiro i nga whakahaere, ka wepua
16 mai rāua i te kongakonga matā i paratī mai i te rangi. I kahakina ēnei
17 āpiha ki te Topuni Āwhina, a, no taua po ka mate a Tiwi Love.

18 Tino pouri katoa nga hoia i te matenga o Love notemea ko ia te
19 Maori tuatahi ki te whakahaere i te Battalion. Na te mea i te ngaro
20 kē a Major Fred Baker, ka tū mai ko Reta Keiha o C Kamupene hei
21 kaiwhakahaere. No te taenga mai o Baker i muri mai, ka mau atu i a
22 ia te Battalion e whakatā ana i Alam El Halfa. Kua heke mai hoki ki
23 runga ki a Kānara Baker te whakawahanga o nga mahi pakanga. Anei
24 āna whakaaro i roto i tana reta ki tana wahine: Kua riro mai i ahau te
25 mana whakahaere o te Battalion kua puta nei nga korero rongonui
26 ko ratou nga tino hoia mo te whawhai o nga hoia katoa o tēnei rau
27 tau – kaore ha, i roto i tēnei pakanga nui.

28

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 E toru nga āpiha i kawea mai e Baker o te Rōpū Tāpiri Tuawhitu.
2 Nāna i whakatū tētahi o ratou a John (Tony) Tikao-Barrett, hei āpiha
3 mo C Kamupene. Na tēnei āpiha tamariki o Ngai Tahu te mahi
4 pārekareka ki te patupatu piana, a, kei te mohio whānuitia tēnei
5 āhua e nga hoia o te Ope Tāpiri Tuawhitu. Engari, ko tōna kaha ki te
6 ārahi hoia i roto i nga whawhai kei te noho ngaro tonu.

7 Anei nga whakaaro o Sergeant Rei Rautahi no Dannevirke mo tana
8 kitenga i te ngakau hae ki tēnei āpiha ehara nei no te Tairawhiti:

9 *‘Kua wareware ahau ki te ingoa o taua tangata ra. Anei tana korero,*
10 *“Kātahi ano te mahi rerekē ko tēnei. He aha rawa te take i*
11 *homaingia tēnei pokokohua kia tatou. He āhua rite ki te wahine.”*
12 *Kei te mohio tonu koe he La di da. Engari he reka te reo ki te mako*
13 *mai. Ka rongō a ia i a ratou e korero Maori ana. “Ae me pūhia e*
14 *tatou te pokokohua nei.” Te huringa atu tēnei a Tikao-Barrett ka*
15 *mea atu ... “Kia korero atu au ki a koutou, ki te pirangi koutou ki te*
16 *pupuhi i ahau, me haere mai koutou ki mua i ahau, ki te korero mai ki*
17 *taku kanohi; kua e haramai ma muri. Kei te rongō koutou ki tērā?*
18 *Me korero hāngai mai ki taku kanohi.” Ko te tangata ngau tuara*
19 *nāna taua korero, i pāngia i te mate, kātahi ka wetehia mai i te mura*
20 *o te ahi i taua po tonu.’*

21 *‘I forget this joker’s name, [he says], ‘Fancy [giving us] this bastard’. He (Tikao-Barrett) was*
22 *like a sissy, you know. La-de-da. Bloody beautiful voice for singing. And he heard them*
23 *talking Maori, ‘Ah, we’ll shoot the bastard’. He [Tikao-Barrett] turned around and said ... ‘I’ll*
24 *tell you something, if you want to shoot me, you come in front of me and face me; don’t*
25 *come behind me. Did you hear that? You bloody face me.’ The one that said that had a*
26 *breakdown and had to be brought out that night.’*

27 **Wharangi 226**

28 **NGA ĀPIHA O C COMPANY I ALAM EL HALFA**

29 OC   Capt Reta Keiha

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 2IC T/Capt Waipaina (Wai) Awarau
2 CSM WO II Watene Pahau
3 13 Platoon 2/Lt Walton Haig
4 14 Platoon Lt Bully Jackson
5 15 Platoon Lt Tūtū Wi Repa
6 2/Lt Tony Tikao-Barrett

7

8 ***Whakaahua page 226***

9 Nga Āpiha o C Company.

10 Mauī ki te matau: Ko 2/Lt Tony Tikao-Barrett, ko Capt Waipaina
11 Awarau, ko 2/Lt Walton Haig, ko Capt Reta Keiha.

12 Ahakoa e ono wiki noa iho te roa o tana noho ki roto o C Kamupene
13 mai i te 15 o Hūrae ki te 26 o Akuhata, i haere tonu atu a Tikao-
14 Barrett ki te āwhina i nga Platoon katoa i te wa i a ratou i te mura o
15 te ahi. Na tēnei āhukatanga i whakaputa ōna painga hei āpiha ārahi i
16 a ratou. No tana hokinga ki tōna Rōpū a iwi, i whakahuatia a ia mo
17 āna mahi pai, mahi toa, kātahi ka whakawhiwhia a ia i te hōnore
18 Ripeka Hoia (Military Cross).

19 Ko Awarau, i whakatūngia hei Kāpene mo te Rōpū 15 i te wa i a ia e
20 mau ana te tūranga Āpiha Tuarua mo te Kamupene ahakoa ko te
21 tikanga kia riro kē i a Wi Repa, ko ia hoki te tuakana o roto o nga
22 mahi hoia. He nui nga āpiha i wāhi kē e whakahaere ana i ētahi atu
23 mahi. Anei nga whakamārama a Bully Jackson: ‘Kei te pōhēhē katoa
24 nga tūranga tuakana. Nga korero mo Tūtū, kei te ngaro kē ia i roto i
25 nga kura ako hoia.’ E rua ra i muri i te whakatūranga i a Awarau, ka

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 mate ōna taringa na te matā i pakū mai i tōna taha. Nāna tonu i
2 whakatau me noho mai ia ki roto o te Kamupene.

3 No te 18 o Hurae, ka hoki te Maori Battalion ki te mura o te ahi. Kua
4 hono hoki ratou ki te 5th Brigade. Ko Brigadier Kippenberger nei
5 hoki te kaiwhakahaere, a, ka mau tonu a ia ki reira ki te mutunga
6 rānō o tēnei pakanga.

7 He tino taumaha te hinganga o te Battalion i konei, te tuarua tēnei o
8 nga mate kino kua pa mai ki a ratou i roto i te wiki kotahi. Engari no
9 te po o te 21/22 o Hurae, ka hinga anō ta ratou tukinga i te puke o El
10 Mreir Ridge. Pēnei anō te pōturi o te haerenga mai o nga mīhini
11 whawhai a nga British i a ratou i Ruweisat. 500 nga Kiwi i riro hei
12 mauhere. I waimarie nga Maori notemea i tahaki kē ratou e whanga
13 ana kia puta mai te tonu mo ratou. Kei te pakanga tonu ratou kātahi
14 ka tae mai te 120 Hoia Tāpiri; ko te nuinga o ratou he tauhou katoa
15 no te 7th Rōpū Hoia Tāpiri i uru mai ki roto i te Battalion.

16 ‘Anei te mura o te ahi, e hoa,’ kei te korero ratou ki a ratou, kei te
17 oma anō hoki ki te whakapeke. I mate a Michael Toopi o Omaio i
18 taua wa tonu – i whakarukea e te anga matā pirau.

19 I whirinaki nga tauhou ki nga morehu mo nga āwhina – a, he parori
20 wētahi o nga tohutohu i puta. Kei te hoki nga mahara o Maiki
21 Parkinson mo te rerenga mai o ētahi rererangi me te korero a Repi
22 Waenga, ‘E ta, kei te pai. Na tātau wēnā.’ No te tīhahatanga mai o
23 nga rererangi ki a ratou, kātahi anō ka kitea atu he stukas kē ēnei na
24 te hoariri. Tere tonu te tūpou a Maiki rāua ko Mahuta Honana (he
25 Katorika hoki a ia) ki roto ki te rua: ‘Ko taku hoa kei te karakia,
26 “Aroha mai e Meri te whaea o te Atua,” tata ana ia ki te kani i aku
27 rara i a ia e mahi ana i te tohu rīpeka ki runga ki a ia.’

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 Taumaha ana te whakaruke mai a nga poma (bombs) a nga Tiamana.
2 11 nga tāngata i taotū, tokoono katoa no te C Kamupene: Ko Lance –
3 Corporal Bill Ruru, ko Tihore Pariohe, ko Harry Mitai, ko Te Kohakitu
4 (John) Kingi, ko Toka Henry, ratou ko Tui Crawford. Kātahi anō a
5 Mitai ka tae ake. E rua rawa nga taotū ka heipu ki a ia i roto i nga rua
6 tau, i mua i tana matenga i Itari.

7 I te po o te 23 o Hurae, ka neke te Battalion. Whai haere tonu nga
8 matā i te wa e nekeneke ana ratou ki mua. No te ata o muri mai, ka
9 taotū a Marino (Pipi) Te Hei no Reporua, he morehu tēnei no te
10 pakanga i Crete. Ko Wally Milner no Ruatoria te taotū
11 whakamutunga o C Kamupene mo te marama o Hurae, a, hemo tonu
12 atu a ia i ōna taotū.

13 ***Wharangi 227***

14 **TE PAKANGA NUI I ALAMEIN**

15 Koiane te whakamutunga o te pakanga tuatahi i Alamein. I te
16 marama o Akuhata – ko te raumati wera tēnei i Ihipa – he wa mo te
17 whakatā, he wa mo te whakatikatika i a rāua ki te whawhai. I
18 karikaritia e ratou ētahi rua mo nga whawhai ki te hoariri, he
19 whakatakoto i ētahi maina, me te torotoro haere i nga pāpu waea ki
20 runga ki te whenua nui mo te pakanga.

21 I tukia e nga Afrika Korps a Rommel te Ope Hoia Tuawaru ki waho o
22 Cyrenaica engari, i katia tana haere kotahi rau kiromita mai i te taone
23 o Alexandria. Ko tana hiahia kia riro i a ia te mana whakahaere katoa
24 o te awaawa o te Nile. Mo te toru marama o mua, ka timata te
25 tītaha haere o te mana whakahaere o te koraha nui o te Nile. No te
26 whakatūranga i a Lieutenant-General Bernard Montgomery, hei
27 āpiha whakahaere i te Ope Hoia Tuawaru, i tere tonu tōna inoi atu ki

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 te Tari Pakanga kia homaitia he pū totika, me ētahi atu pū mīhini
2 totika mo tana ope hoia.

3 Ko te rōpū Hoia o te Afrika Korps, i kite ratou ka pa mai te raruraru i
4 te huarahi kawē taonga mai ma ratou i nga tukina a nga rererangi.
5 Kātahi anō ka pēnei rawa te pakari o nga Hoia o tēnei taha me te nui
6 hoki o nga tāke (tanks), o nga pū mīhini me nga rererangi i to ratou
7 taha.

8 Ka whakahaeretia e Montgomery he tukina hou hei whawhaitanga
9 atu ma ratou ki te hoariri: ko te kawa mo te whawhai he
10 whakahuihui tahi i nga rōpū whawhai kia piri atu ki te taha o te
11 Brigade mau pū. Na tēnei tuāhua i whakangāwari nga amuamu o nga
12 Ope whawhai tāke (tanks). Na konei anō hoki i tahuri mai nga
13 Infantry ki te whawhai tahi ki ērā o nga rōpū whawhai. Ko Rommel
14 hoki kei te rikarika katoa ki te tuki mai ma waenganui tonu o te Afrika
15 Korps, na konei hoki a ia i tahuri ki te rarau atu i ētahi pū mīhini hou
16 me ētahi Hoia Tāpiri ki roto i tana rōpū Hoia. Na Montgomery i
17 whakatau kia whakatā tana rōpū i te tuatahi i mua i ta ratou
18 whakaekenga ki te tuki i te hoariri.

19 No te 2 o Akuhata, ka hoki a waewae te Maori Battalion i roto i te
20 pouri ki te mura o te ahi. I tau atu ratou ki rāwāhi mai o te Whārua
21 o El Mreir, e pare whakatehauāuru atu ana i kō tata tonu mai o nga
22 rua o nga hoariri. Tumeke ana nga Maori i to ratou ohonga ake i te
23 ata, i to ratou kitenga atu i te tini tūpāpaku. Kua puta kē te haunga,
24 me nga rāpihi e tohatoha ana. Rango katoa i nga wāhi katoa, kei te
25 tukutuku mai hoki te hoariri i a ratou matā.

26 Na tēnei tuāhua, ka whakataungia e nga kaiārahi hei te po ratou ka
27 kai. Ko nga rāpihi me āta tahu, a, me tika hoki ta ratou tāpuke i nga
28 hamiti me ērā atu o nga rāpihi a te ope Hoia. No te po, ka mauria

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 mai e nga Engineers ētahi compressor hei tohu i a ratou kai. Kātahi
2 anō ka hoki mai te ora ki nga hoia. Na nga Hoia Maori i whakatū he
3 (double dannert) he taiapa pāpu waea pēnei i te koriana te
4 whakatakoto haere i runga i te whenua me te herehere ma te waea
5 ki nga pōhi (apron wire). He mahi tino whakamataku tēnei. Wiriwiri
6 ana nga papa o nga Hoia notemea kei te whakatū taiapa ratou, kei te
7 whakaruke tonu mai nga pū a nga hoariri. Tino kaha rawa atu nei te
8 wera o aua rangi mahi, a, ko te mahi a nga hoia he whārōrō kore
9 hāte i runga i nga hīti whenua (ground sheet) kia kore ai ratou e
10 pakapaka i te kirikiri wera.

11 I konei hoki ka mate a Hemara Aupouri – tētahi o nga toa i hoki mai i
12 te pakanga i Crete – i mate a ia i te 3 o Akuhata. I taua po tonu ka
13 taotū a Corporal Joe Campbell, no te 5 o Akuhata ko Sergeant
14 Hubert Baker i mate, no te 8 o Akuhata ka mate a John (Sonny)
15 Jensen. I taotū a ia i te maramara matā o tētahi mortar. Kātahi anō
16 ia ka tae mai ki te Battalion i roto i te Rōpū Tāpiri.

17 I noho atu te Maori Battalion i taua takiwa i El Mreir mo te marama o
18 Akuhata. I rāwāhi tonu mai ratou o nga Ope Itariana. Ahakoa to
19 ratou tata ki nga hoariri Itariana, kāre i mutu ta ratou katewa haere.

20 **Whakaahua page 227** : Te nohonga tēnei o te Maori Battalion RAP i
21 waenganui o El Mreir.

22 **Wharangi 228**

23 ‘E kore e taea te here nga hoia i roto i nga rua i te po.’ Koinei te
24 korero a Colonel Baker.

25 *‘I tētahi wa, i wetewete katoatia e aku tāngata te katoa o nga pēteri*
26 *me nga raiti hiko i runga i nga waka i mahue i te hoariri. Tumeke ana*
27 *ahau i ta māua haerenga o te āpiha tiaki, ki te kite atu he raiti hiko*

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 *katoa kei roto i nga rua o nga hoia. Na ratou anō hoki i hanga tētahi*
2 *waea korero no nga taonga i roto i nga taraka.'*

3 *'On one occasion, my boys removed from [abandoned vehicles] every battery and electric*
4 *bulb they could find. Imagine my surprise, on doing the rounds with the orderly officer that*
5 *night, I found that every dug-out was electrically lit. The boys had even rigged up a*
6 *telephone system with rough wire they had taken from the trucks.'*

7 Te mahi a nga hoia i nga po, he whakarongo korero i waenganui i nga
8 tautiaki (patrols) me nga rārangi hoia o te Battalion. I ētahi wa, ka
9 tonohia nga kaitiro tiro me ta ratou kaiārahi ki mua ki te mau mai nga
10 korero mo te āhua o nga whakatūtū pū mīhini a te hoariri, me te
11 takiwa o aua pū mīhini me ērā atu mīhini whawhai, nga rua, nga
12 waea kei runga i te huarahi, me te takiwa papa o nga maina.

13 He wa wetiweti tēnei. I tētahi wa ka kotiti kē a Harold Kirk rāua ko
14 Tau Rewharewha i to rāua Rōpū Tiro tiro. I huna rāua i roto i tētahi
15 waka taua (tank) kua wera. Ahakoa to rāua wera me to rāua
16 matewai, ka tino nohopuku rāua i te tūnga mai o ētahi hoariri
17 Tiamana i waho tonu atu i to rāua waka taua. 'E tama, wiriwiri.'
18 Engari i waimarie no te wehenga atu o te hoariri, ka hoki rāua ki to
19 ratou topuni i roto i te pouri.

20 Ko nga Hoia Tāpiri, i hono mai i roto i te wha wiki ki muri, kua āhua
21 taunga kē ki nga mahi tukituki matā mai a te hoariri. Kua āhua pai
22 ratou ki te hopu atu mehemea kei te wetiweti tonu te karawhiu a te
23 matā. Na to rāua rikarika ka whakawarea nga mahara tūpato. No te
24 18 o Akuhata, ka mau a Wiremu (Bill) Pahuru o Wharekahika, i a ia i
25 waho o tana rua e haere ana ki te kite i tana hoa i a Frank Brooking o
26 14 Platoon. Kātahi ka whakarukea mai e te matā a te hoariri. I pakū
27 mai ki tua atu i a ia.

28 *'Kaore noa au i rongō i tōku taotūtanga. I rongō kē au he wera haere*
29 *i roto i au, ne. E ta, next minute torohī mai ana te toto, right*

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 *here[upper chest] ... Na te werotanga i tōku finger ki roto i te puare,*
2 *ka mutu te puta mai. Na, ka puta kē mai i te waha ... ka timata taku*
3 *raoa haere. Ka kūmea toku finger ki waho. Ka mea mai tōna pona ki*
4 *taku puku kia puta mai nga toto. Torotī ana nga toto ki runga i tōna*
5 *kanohi.'*

6 I kahakina a Pahuru ki te RAP. Kore rawa a ia i kite i a Brooking a
7 tae rawa mai rāua ki te Tairawhiti.

8 I te wiki whakamutunga o Akuhata, i pōnānā te hokinga mai o
9 Freyberg ki te mura o te ahi ki te whakahaere i te New Zealand
10 Division. I whai atu a ia kia whakatikangia te New Zealand Division,
11 nga pū mīhini, me nga mīhini whawhai katoa. I tono atu a ia ki te
12 Kāwanatanga o Aotearoa ki te whakatū he Brigade pū mīhini me nga
13 waka taua, mo nga hoia o Aotearoa. Na nga whaakaro mo te tiaki i
14 te wa kainga, i roto i te Moana nui a Kiwa, i tahuri nga whakaaro kia
15 tū ko tētahi o nga Infantry Brigade mo roto i te Armoured Brigade.
16 Na Freyberg tonu i whakarite kia tū ko te 4 Brigade mo tēnei rōpū i a
17 ratou e whakatikatika ana i a ratou i Maadi.

18 Na nga mohiotanga i whāki (ULTRA intelligence) kei te takiwa o te
19 tonga nga hoia o Niu Tireni e whanga ana. Hei reira hoki ka timata te
20 tuki mai a Rommel. Ko tana tukinga ka whati mai i te marama kī – i
21 te 26 o Akuhata. E rua ra i mua atu ka inoi a Freyberg ki a
22 Kippenberger kia tahuri a ia ki te tuki. E rua wiki kua hipa, kāre anō
23 tētahi hoia kia mauherehere. Mehemea ka waimarie tēnei tukinga,
24 tērā e puta ko wēhea o nga hoariri i rāwāhi o nga Kiwi. I whakaae a
25 Kippenberger kia tonohia nga hoia ki roto ki te Whārua o El Mreir. I
26 whakaae a Freyberg ka tae atu te 104 o nga field guns hei tautoko.
27 Kātahi ka timata te whakatakoto he kaupapa mo tēnei pakanga.

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 I whakataungia kia riro ma te Maori Battalion e timata te pakanga.
2 Na Baker i whakarite ma A rāua ko B Kamupene te tuki tuatahi. Ko
3 ta C Kamupene mahi, he noho mai ki muri ki te manaaki i nga rua a
4 te Battalion.

5 **Wharangī 229**

6 **Whakaahua page 229:** Wātea ana te whenua i waenga pārae hei
7 kokiri ma nga hoia, hei kai ma te matā.

8 Kātahi anō ka riro ma Kippenberger e whakahaere te Maori
9 Battalion. Kāre te Brigadier i whakaae kia patupatungia nga Itariana
10 katoa o taua whenua e te Artillery me nga Maori. Ka takoto tana
11 korero ki nga Āpiha Maori, ko tana hiahia nui, kia riro mai ko nga
12 mauhere tuatahi i mua i te tūpāpaku.

13 E wha haora o te po o te 25th, ka karawhiua te hoariri e nga Royal
14 Air Force Bombers. (R.A.F.) Ka whai atu hoki i muri mai, ko nga pū
15 mīhini a te Battalion. I te rua karaka i te ata ka neke atu te Brigadier
16 ki mua ki te mihi ki nga hoia Maori i mua i ta ratou tukianga
17 whakamua. I inoitia atu kia korero a Kippenberger:

18 *‘He poto taku korero. I kī atu ahau, ehia nga pū kei te tautoko – ka*
19 *ngunguru mai te whakaae – ka ora taku ngakau notemea ka tutuki*
20 *pai tēnei tukianga. Ka mihi atu ahau ki a ratou me taku kī atu: “ Te*
21 *rongonui o to iwi me te hōnore o te Battalion kei roto i o koutou ringa*
22 *i tēnei po.”*

23 *‘I did so briefly. I said how many guns would be in support – there were grunts of*
24 *satisfaction – that I was confident they would do well, wished them all good fortune and*
25 *concluded by saying: ‘The fame of your people and the honour of your battalion are in your*
26 *hands tonight.’*

27 Kāre i pau te waru mineti ka tae atu nga Kamupene e rua ki te
28 takiwa 150 iari te tawhiti mai ki nga waea taiapa o nga hoariri. Pango

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 katoa te whenua i te mahi a nga poma (bombs) a te Artillery i runga i
2 te tapa o te whārua. Ka neke whakamua atu nga sappers ki te
3 whakawātea i nga taiapa, ko te murara o nga poma ki te
4 whakamārama i te mahi a nga hoia tuki taiapa. Kātahi ka maringi atu
5 nga hoia o B Kamupene me te heke whakararo atu ki roto i te
6 whārua. Ko A Kamupene hoki i huri haere ma te moka, a, ko rāua
7 ngatahi kei te kurukuru grenade ki roto ki nga rua pū mīhini. Ko rāua
8 ngatahi hoki kei te werowero nga hoariri tohetohe ki o ratou pēneti.
9 Tokomaha nga Itariana i tere ki te whakaae kia mauheretia ratou.
10 Kāre i pau te toru tekau mineti, kua hinga katoa nga hoariri o te
11 whārua, kua tae atu hoki ratou ki rāwāhi o taua whārua.

12 41 nga mauhere - nga toenga ēnei o nga Kamupene Itariana e rua e
13 pupuri ana i te whārua. Ko te parekura i pa mai ki a A rāua ko B
14 Kamupene, e rua i hemo, e rua i mate i o rāua taotū, a, 16 katoa i
15 taotū.

16 Ono tekau paiheneti o nga taotū i mate kūare katoa, na o ratou matā
17 tonu i turaki. Na te pōnānā o nga Maori ki te hopu i te hoariri i pēnei
18 ai.

19 I hoki mai te ngau a te hoariri ki a ratou i taua ahiahi. 2,000 nga
20 matā i karawhiua mai ki runga ki a C Kamupene ma, i roto i te rua
21 tekau mineti. Ko te waimarie to ratou poutokomanawa. Ko Second
22 Lieutenant Tikao-Barrett na tana huna ki roto ki tētahi rua i ora ai –
23 tekau iari tawhiti atu, ko Pera (Percy ko Manga ranei) Kemp no
24 Muriwai, kāre i waimarie notemea i hinga a ia no te tukiinga mai o
25 tētahi matā ki roto i tana rua.

26 I te kura o Gisborne High School a Moana Kemp, ka tae mai te rongo
27 mo te matenga o tana tuakana: ‘Kua tipu kahi hiko i roto i te autaiā
28 nei.’ (It was like an electric shock that went through me.) Tekau ma

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 waru ōna tau i taua wa, ka āhei hoki ki te tomo atu ki roto i te Air
2 Force. Na tana korerotanga atu ki ana mātua kua hono atu a ia ki te
3 whawhai, anei te patai a tana pāpā,

4 *‘He aha te tikanga a tāua mahi?’*

5 *‘He utu.’ Koirā nga korero a nga mātua o mua. E kīngia nei e te*
6 *Pakeha, revenge.’*

7 **Wharangi 230**

8 *Ka tere tonu te whakaae mai o taku pāpā. Ka tangi taku kōkā.’*

9 Ko te aituā whakamutunga mo te Tairāwhiti mo te marama o
10 Akuhata i heipu mai i te ata o muri o te 27th. I hinga a Waka Pirini o
11 Reporua. I rite a ia ki a Kemp, no te ope tūturu o te Battalion. Ko ia
12 tētahi o nga Despatch Riders o te Topuni Matua, a, e haere ana a ia i
13 runga i tana motopaika i mua tonu atu o A Kamupene. I reira tonu ka
14 taotū a ia.

15 E rua ra i muri mai i te tukinga i El Mreir, ka tae mai a Pita Awatere
16 me te D Kamupene. No to ratou taenga mai me nga hoia kei te
17 rikarika katoa ki te whawhai, i wātea ai a B Kamupene ki te haere ki
18 te whakatā. Tere tonu te tahuri a nga tamatāne o Mataatua -Te
19 Arawa, ki te haere ki Maadi hei taua pakanga mo te Kamupene
20 Battalion LOB. Ohore ana te putanga mai o tetahi atu Āpiha o
21 Ngati Porou ki te taha o Awatere. Kātahi tonu a Tautuhi Saddler ka
22 whakatūria hei āpiha i nga wiki e rima i mua atu. I urutomo mai a ia i
23 tētahi o nga taraka, a, ka tau mai hoki ki te mura o te ahi.

24 *‘Ka kite mai a Pita Awatere i au ka mea mai, ‘Na wai koe kī kia haere*
25 *mai?’*

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 *Ka mea atu au, 'Nāku, kāre au mo te noho atu ki reira. Haere ana au*
2 *ki te wāhi e haere na koe.'*

3 *Rūrū mai tana mahunga. 'Oh well, kāre hoki i taea e ia te kī mai me*
4 *hoki au, ko tata kē atu matau.'*

5 I nekehia a Tikao-Barrett ki te D Kamupene, ki te taha o nga hoia o
6 tana iwi, kia wātea ai he tūranga mo Saddlier. Ko Saddlier hoki i
7 whakatūria hei kaiwhakahaere mo te 14 Platoon o C Kamupene. I
8 āhua pouri tonu tēnei āpiha o Ngai Tahu ki te whakarere i nga
9 'Kaupoi' o Ngati Porou. Anei āna tuhinga e whai ake nei, 'Kei te
10 maumahara tonu ahau mo te wa i ahau i roto i te C Kamupene,
11 ahakoa e rua marama ahau i reira i roto i nga pakanga, ka
12 whakahoioi tonu ahau ki te whakarere i a ratou.'

13 **KO TE TUKINGA WHAKAMUTUNGA A ROMMEL**

14 Kei te whanga atu hoki te Field Marshall o Tiamana kia tae mai nga
15 hinu mo o ratou waka. Ma te whai hinu hoki e taea e ratou te kokiri
16 whakamua engari, e kore e taea e ia te tatari. No te 30 o Akuhata,
17 kāre anō kia rawaka nga hinu ki a ratou, ka timata te Afrika Korps
18 me nga Rōpū Itariana e Toru, te haere ki te pakanga. I timata ratou i
19 te tuki ki Bare Ridge i te taha tonga o te New Zealand Box. I a ratou
20 e whakawhiti ana i nga mine fields, ka pakaru mai he āwhā kirikiri hei
21 whakapōturi i ta ratou nekehanga. Ko ta Montgomery
22 whakaritenga, he tere kē atu i ta Rommel whakaaro. Ka
23 karawhiuwhiua nga Panzers i nga matā a te Artillery, ka whai atu
24 hoki ko nga rererangi a te RAF hei tukituki i a ratou. Kātahi ka
25 pakaru mai anō te kino ki te tonga o Alam Halfa Ridge, i reira hoki a
26 22 Armoured Brigade e tatari ana mo ratou. I konei, whakatakariri
27 ana te purutai a nga taha e rua. I te ata o te 2 o Hepetema, ka pōturi
28 te haere whakamua natemea kua pau haere nga hinu o nga waka. I

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 konei tonu ka whakaaro a Rommel ki te aukati i ta ratou nekenga
2 whakamua. Ko ana hoia hoki kei te korara kē ki te tonga o Bare
3 Ridge, a, ko nga huarahi kawē taonga kei te tū māraakerake mai hei
4 tūkinga ma te hoariri. Ka whakaaro a Montgomery me tukituki ratou
5 ma te taha. Ka tukuna e ia ma nga hoia o Niu Tireni, me te British
6 Brigade, me te rua o nga Ope Tanks (Squadron) e wāwāhi i a
7 Rommel. Ko te ingoa o tēnei pakanga ko (Operation Beresford.)
8 9.45 i te po i te toru o Hepetema, kua tūtū katoa mai te Battalion ki
9 te timatanga o te pakanga. Ko C Kamupene hoki i tū atu ki mua hei
10 pārae i te nekenga atu o nga Ope whawhai. Ko Bully Jackson o 13
11 Platoon, ko Tautuhi Sadlier o 14 Platoon ratou ko Walton Haig o 15
12 Platoon nga āpiha hei ārahi i te tūkinga a te Battalion ki a Rommel.
13 He kupu whakamārama, (I whakawhitiwhiti a 13 rāua ko 15 Platoon i
14 a rāua taitara a tae noa ki te mutunga o tēnei pakanga o Afrika ki te
15 Raki.)

16 ***Wharangi 231***

17 Ka neke whakamua atu ratou, ka riro ma nga kaiwhakahaere o nga
18 Platoon e pupuri kia hāngai tonu ta ratou haere – he toronga atu 180
19 degrees - na Keiha i whakatū kia riro ma tētahi tangata motuhake e
20 whātinga atu mai tētahi taha ki tētahi taha. Inā neke whakamua atu
21 te Kamupene, ka titiro atu te kapa hoia ki nga kariri a nga hoia mau
22 pū e murara ana e whiowhio ana i roto i te pouri. Ko te pakanga
23 tuatahi tenei mo Maiki Parkinson. Anei āna hokinga mahara mo taua
24 whawhai: ‘Kaore ahau e mohio ka taea e au te ngōki pēnei haere i
25 runga i te whenua.’

26 Kāre anō kia tino mamao ta ratou haerenga, ka pakaru mai tētahi
27 mahi puhipuhi ki a ratou. He pēnei tonu te āhua o nga mahi o te

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 pakanga. Ko tētahi o nga tamatāne i hinga i nga matā tonu o tēnei
2 taha, na tana kotiti kē ki mua rawa o te Kamupene haere ai.

3 Ko te 21 Battalion kei te taha mauī o C Kamupene e whakaruke ana i
4 nga rōpū mau pū a te hoariri me a ratou pū mīhini. Kātahi ratou ka
5 huri ki te taha mauī i runga i nga whakaritenga. Mai i konei, ka
6 mahue mai a C Kamupene hei tiaki i nga ope o muri. Kāre anō ratou
7 kia kite i nga Buffs, he Battalion o te British Brigade, i to ratou taha
8 matau. Otira, kāre anō te 5 Brigade kia timata ki te neke whakamua
9 ki te timatanga o te mahi whawhai. Kotahi haora tonu i muri a 5
10 Brigade. No to ratou nekenga atu, ka tūtuki ratou ki nga pū mīhini
11 me nga mortar bombs. Na konei i aukati ta ratou nekenga
12 whakamua.

13 Kāre i roa ka tae atu nga kauruki huna a te C Kamupene ki roto i nga
14 hoariri i mua ki te pito o te mura o te ahi. Kei te rikarika katoa nga
15 tamatāne o te Tairawhiti i a ratou e piri mai ana ki te Ope Whawhai.
16 Ko ta ratou mahi he kurukuru grenades, he puhipuhi i a ratou pū
17 mīhini, me te oka pēneti haere i te hunga tohetohe. Kaore ratou i
18 hiahia ki te hopu mauhere. Engari, korekore ana nga hoariri
19 tohetohe i tū mai. E ai ki te korero a Keiha, ahakoa i āhua raruraru
20 tonu ratou i nga rōpū pū mīhini. I taua wa tonu, na to ratou
21 rongonga i nga pū mīhini o te British Brigade, ka whati mai ko
22 Captain Awatere me D Kamupene ma te taha matau. Ko te tikanga
23 kei te haere ratou ki te āwhina i te toenga o nga hoia o te British
24 Unit. I timata atu ratou hei hoia kawekawe tūroro. E ai ki te tuhinga
25 a tētahi hoia Kiwi, 'Na ratou i kahaki te maha o nga Tommies kei te
26 whakarukea i te pū mīhini. Ka kapo atu ratou i a ratou pū ki te
27 āwhina i te toenga o nga Kents ki te tuki i te hoariri.'

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 I waenganui po, kotahi mano iari ta ratou nekenga atu. I konei i
2 pakari te tūtū mai o nga hoariri e huna ana i roto i te ngutu o te
3 Whārua o Munassib. Koinei te pa pakari hei tukinga, ko te tikanga
4 hoki kia hinga a C Kamupene ki konei. Otira, ka tahuri nga tāngata
5 me o ratou rōpū ki te tiro tiro haere mehemea kei te ora tonu te
6 hoariri. I tenei wa, kua tae mai nga rererangi taipara a te RAF ki te
7 tukutuku i a ratou poma (bombs) ki runga i te hoariri. Ka tahuri kē
8 ratou ki te tukutuku mai i nga kapura hei whakamārama i te whenua
9 katoa. Mārakerake ana te kitenga atu i nga hoia Maori.

10 Ko nga pū mīhini kei te tukutuku mai i a ratou matā mai i nga tapa o
11 te rohe pakanga. Ko nga matā auahi kei te tau mai hoki ki roto ki te
12 kauruki huna. Ka nui haere te whakaruketanga mai o nga matā pū o
13 nga mortars me nga anti-tank guns ki runga ki a C Kamupene. Na
14 Baker tonu i whakarite he kino rawa tēnei whakarukenga i a C
15 Kamupene, kaore ia i tatari mo nga rongoro korero i tukuna mai e
16 Keiha ki a ia. Na reira i karawhiu tana whio kia uru mai a A
17 Kamupene ki te whawhai. Kei te noho kūware hoki a C Kamupene
18 mo tenei whakaritenga a Baker.

19 He nui tonu nga ope hoia o C Kamupene i tomo atu ki te taha o nga
20 hoia o Ngapuhi i a ratou e tuki whakamua ana i te ngutu o te
21 Whārua. Ko ētahi atu i tahuri ki te whawhai ki nga tapa. Na tenei
22 tukinga he nui tonu nga Tūnga pū mīhini i tukitukingia e nga
23 kamupene o A rāua ko C. Tekau ma rima nga mauhere Itariana i riro
24 mai i a ratou, i ārahitia hoki ki te Topuni Matua. Ko D Kamupene i
25 wāhia kētia kia e rua nga rōpū whawhai. I kotiti rāua tahi ki te taha
26 matau. Tino wetiweti ana ta rāua pakanga ki te hoariri. Ko te
27 ringaringa matau o Private Dave MacDonald i pūhia kia makere. I
28 pūhia e nga matā o te pū mīhini i roto i te rua kōhanga. Anei nga
29 korero a tōna Platoon Commander mo tana taotū: 'Na te kaha o tana

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 pukuriri, me te rewa o ōna toto, no tana hinganga ki raro, ka rarau
2 atu a ia i tana ringaringa kua makere, kātahi ka kurua atu e ia ki te
3 Tūnga Pū Mīhini.’

4 Natemea he whānui te whenua pakanga, kaore nga tāngata o te
5 Kamupene o C i mohio kua taha kē atu a A rāua ko D Kamupene i a
6 ratou. I runga tonu i nga whakarite ka tonoa e Keiha he korero ki a
7 Baker inā kua tae kē ratou ki te mura o te ahi. Engari, kāre nga
8 kaimaukorero i tae atu ki a Baker natemea i taotū kē ratou i runga i
9 te huarahi. Na te korenga o nga korero i tae, ka tahuri a Keiha me
10 ana hoia ki te whakahinga i nga tūnga mīhini katoa i mua i a ratou.
11 ‘Kore rawa ētahi i toe, kāre hoki ratou i hopu mauhere’. Koinei nga
12 tuhinga a Keiha.

13 ***Wharangi 232***

14 Ka oti nei i a ratou te whakapai me te whakawātea i te takiwa i runga
15 atu o te pae maunga, ka tahuri te Kamupene o A me te rōpū nui
16 tonu o te Kamupene C ki te pana whakamua ki te awaawa o te
17 Whārua Nui. He ngawari te heketanga atu o te huarahi, kāre te
18 nuinga o nga tāngata i mohio kua taha kē ratou i te pito o te
19 haerenga o te Battalion. Kāre i tutuki te whakamārama o te take i
20 pēnei ai matou, kāre hoki i whakamārama totikatia mai ki ahau.
21 Koinei te tuhinga a Baker, ‘I tau atu matou ki te moka o te whārua,
22 ahakoa noa i pōhēhē kē matou kei te tawhiti tonu te huarahi hei
23 haerenga. Tāpiri atu hoki, no to matou taenga ki te whārua, kāre i
24 māmārama te tū mai o te pae maunga. Kāre matou i āta mohio kua tau
25 kē matou nga Kamupene e rua ki roto ki te whārua. Ko te
26 Kamupene A hoki i tuki whakamua tonu atu a tae noa ratou ki nga
27 puke pakupaku i waenganui o te whārua.’

28

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 Kei te ahu whakamua tonu matou ka timata te warowaro mai o nga
2 pū 88-millimeter e kurupae mai ana i runga i te pae maunga. I
3 kite atu a Parkinson i ētahi hoia Maori e oma atu ana ki te tuki i
4 tētahi o aua pū. Ko te korero a Awatere, i taha mai a ia i tētahi o aua
5 pū e tohatoha ana nga hoia whakahaere i taua pū ki nga wāhi katoa.
6 Kua mate katoa ratou. Ka kaika anō te 14 Platoon o C Kamupene me
7 to ratou āpiha a Tautuhi Saddlier ki te tuki i tētahi anō o aua pū 88-
8 millimeter. Tautuhi Sadlier:

9 *‘Heke atu hoki matau, te whārua, piki atu ki te pū ra. I mea atu au*
10 *kia chargengia e matau. Koira tonu te wa i shellngia, makaia au ki*
11 *runga i te rangi.’*

12 I tukia a ia, ngaro katoa ōna mahara. I whakarukea mai a Saddlier i te
13 tapa o tana kaki i tētahi maramara nui o te shell. No tana ohonga
14 mai, kātahi anō a ia ka kite tata ana ia ki te whakarerea, anō kua
15 hemo. He roa tonu te wa e whanga ana notemea kei te kohikohi
16 tūroro kē nga waka o te Battalion i roto i te whārua.

17 *‘Oho rawa ake au, koira ka rongoa au te waha o Te Watene e karanga*
18 *ana. Ka tarai au te karanga, ‘Watene, Watene. He aha noa rānej, ka*
19 *puta i au, ka rongohia e Te Watene. They were going towards nga*
20 *Bren carriers hai whakahoki i a ratau.’*

21 Pa mai te mate pararaiha ki a Saddlier mo tētahi wa. I mauria a ia ki
22 ro hohipera, no muri o tērā, ka whakahokia mai ki te wa kainga, kia
23 riro ma te whāngai pūne a ia mo tētahi wa roa, kātahi ka hoki mai te
24 ora ki tana tinana.

25 Kei te tuki whakararo tonu atu nga Kamupene i a ratou e heke atu
26 ana i te pae maunga. Na Keiha te toenga o C Kamupene i
27 whakahuihui, e waru tonu nga hoia i puta ake o te kotahi rau hoia i
28 timata ki te pakanga. Ko te nuinga o te Kamupene kua tae kē atu ki

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 mua i roto i te whārua. Na Keiha tonu ratou i ārahi whakamua. Ehia
2 rau kē nga taraka e whakamarumarua ana i roto i te awaawa o te
3 whārua. Ko nga Tiamana me nga Itariana kei te puhipuhi pōnānā noa
4 iho ki nga takiwa katoa.

5 Ko Sergeant Rihimoana (Ritchie) Davis o A Kamupene na tana kotahi
6 tonu i tuki tētahi o nga pū 88-millimeter, mate katoa i a ia te rōpū o
7 taua pū. I whakawhiwhia a ia ki te hōnore DCM mo tana toa. He
8 tangata moe wahine, he pāpā i hono mai hei hoia i te wa i a ia e noho
9 ana i Karetu i Ngapuhi. Koinei hoki te rohe o ōna whanaunga o Ngati
10 Manu. He pānga anō tōna ki a Ngai Tai, a, kei reira tonu tētahi o ōna
11 tuakana e noho ana i Torere. I puta mai a Davis i te ope hoia i mua i
12 tana hokinga ki te kainga. No te tau 1947 a ia ka mate na te pa o te
13 mate kirikiri ki ana pukapuka.

14 Na te kaha o te rūhā ki a Keiha, ka haere a ia ki te korero atu ki a
15 Kippenberger mo te āhua o ta ratou whawhai nui a, ka korero atu
16 hoki a ia mo tana wehenga atu i ana hoia.

17 **KA WHAI KIKO TONU TE REO MAORI.**

18 Te take i miharo ai te haere o tēnei pakanga na to ratou huri ki te reo
19 Maori hei korero i nga nekeneke me nga whakaritenga mo te
20 whawhai ki te hoariri. Anei te korero a Colonel Baker: 'E kore rawa
21 pea nga Tiamana me nga Itariana e whai tangata e mātau ana ki te
22 reo Maori. Kātahi anō te wa tuatahi kua whakatūngia nga signallers
23 Maori ki roto ki nga rōpū o te Brigade o ērā Battalions kia taea ai te
24 tono korero i waenganui i a ratou i te wa o te pakanga. Mārakerake
25 ana te rere a te reo Maori.

26 I tahuri atu a Capt C.M. Bennett L.O. [Liaison Officer] o te Topuni
27 Matua kia riro māna e whakahaere nga korero i waenganui i nga

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 rōpū whawhai. Na konei hoki i uaua ai te tomonga mai o te hoariri
2 ki roto ki a ratou.

3 **Wharangi 233**

4 **Whakaahua** : Ko ētahi o nga hoia o te A Kamupene i whawhai ki te
5 Whārua o Munassib.

6 Mauī ki te matau: Ko Hone Tautari no Waiomio (Ngati Hine), ko ? ,
7 ko Heremaia Arano (aka Jerry Allan) no Ahipara, ko John Rudolph no
8 Whangape, ko ? ko Henare Kingi no Takahue. He kaihana a Rudolph
9 rāua ko Kingi a, no Te Rarawa rāua tahi.

10 No te taunga o te whawhai i te whārua, ehia rau kē nga Tiamana me
11 nga Itariana i mate, i taotū ranei, ko wētahi atu i paheke na te tino
12 whakatakariri a te tukinga a te Battalion i a ratou.

13 I tenei wa kua whakatūria e Colonel Baker he topuni mo ratou i runga
14 atu o te whārua kātahi ka tonohia e ia ētahi kaikawe korero ki te
15 whakahoki mai i nga hoia. Āta haere te putanga mai o nga hoia
16 Maori i te whārua. Ko Parkinson tētahi o ratou. Anei āna korero:

17 *‘Aue hika, ko wai ra tēnei i runga i te jeep. Otira ko Baker. Kātahi*
18 *matou ka inoi atu, Me haere pēhea matou inaianeia kia tae atu matou*
19 *ki muri?’*

20 *Anei tana whakautu, ‘Me whai koutou i te whetū o te Raki, kātahi ia*
21 *ka rere atu. Kore rawa tētahi o matou i mohio kei whea te whetū o*
22 *te Raki.’*

23 *‘And bugger me, who should come on a jeep, but Baker. And we said, ‘What direction do we*
24 *take to get back?’*

25 *He said, ; Follow the North Star,’ and he took off. No bugger knew where the North Star*
26 *was!’*

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 Na Kippenberger tonu i whakataua kia tōia atu te Maori Battalion ma
2 roto i te 22 Battalion. Kei te tono whakamuatia e ia te 22 Battalion
3 hei hoa whawhai mo te Artillery hei patu i te kapua kauruki kei mua o
4 te Ope Maori hei huna i to ratou hokinga whakamuri. Tae rawa atu a
5 Baker ki tōna topuni, kua mātotoru haere te tau mai o te kauruki.
6 Tere tonu tana tono ētahi kaioma ki mua ki te whakahoki mai i nga
7 Kamupene o mua.

8 Na Harry Mackey rāua ko Tautuhi Northover i rarau atu ētahi kēna
9 wai rua kārani no runga i tetahi taraka Tiamana kua wera. Kātahi
10 rāua ka oma atu ki te kapa hoia o mua. I whakarukea mai rāua e nga
11 matā a te hoariri, a, na tētahi kongakonga i whakaruke tētahi o nga
12 kēna wai me te tuki tonu atu i te pona o Tautuhi Northover. Ko te
13 korero a Reta Keiha, i te timatanga 33 nga hoia i whakautu mai i te
14 rollcall o taua ata. Engari, ko te tuhinga a Harry Mackey, ‘I puta
15 katoa mai nga hoia o te C Kamupene, koinei tonu to matou āhua.’

16 No te panuitanga o nga kaiwhakahaere o nga Kamupene i a ratou
17 rīpoata, ka kitea atu kotahi rau nga taotū o te Battalion. Ko Tom
18 Paipa no C Kamupene i mate. Ko Mana Hunia i mate i ōna taotū.
19 He nui tonu nga mea i taotū; ko Tautuhi Sadlier, ko Watene Pahau,
20 ko Wharau Houkamau, ko Tamati Puia, ko Tautuhi Northover, ko
21 Rere Butler, ko Bill Fox, ko Bobby Haerewa, ko Watene Haig, ko
22 Tumehe Houia, ko Joe Hunia, ko Hone Kaa, ko Ian Kohere, ko Te
23 Maera Milner, ko Andrew (Mark) McGregor. Ohorere ana a Mackey i
24 tana kitenga e toru nga privates kei te ngaro, ko ratou hoki nga
25 kaitiaki mo nga mauhere:

26 ***Wharangī 234***

27 *‘17 nga mauhere i hoputia e matou, ko te nuinga he Itariana. Nāku i*
28 *inoi atu ki a Mac Walsh me ētahi atu tokorua ma ratou nga mauhere*

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 *e whakahoki ki to matou topuni. Te mutunga iho na nga ruarua*
2 *Tiamana i roto i te rōpū i māminga i a Mac. Na to ratou haere kotiti,*
3 *ka mau katoa ratou i nga hoariri.'*

4 *'We had captured about 17 prisoners mostly Italians. I asked Mac Walsh and two others to*
5 *take them back to our area. It transpired that the few Germans in the party managed to*
6 *trick Mac by leading them in the wrong direction so that the whole party fell into enemy*
7 *hands.'*

8 Ko te mutunga tēnei o te whawhai mo ēnei hoia a Mac Walsh o
9 Ruatoria, a Jim Morris o Tolaga Bay me Lloyd Ngapo o Kennedy Bay -
10 kua riro kē hoki ratou hei mauhere i te Hopuni Mauherehere i Itari.

11 Na te whāwhai tonu o te hokinga mai o te Battalion i whāki i te toa o
12 te whawhai o te po. Kei roto i nga tuhinga maumahara a
13 Kippenberger nga korero mo te nui o nga tūpāpaku o te hoariri – 500
14 – nga hoariri i mate, 'kore rawa tētahi tohu aroha i kitea atu i muri i
15 tēnei pakanga'. I rongo korero a ia, i karanga mai nga Tiamana,
16 "Haere mai Niu Tireni ma, ka whawhai matou ki a koutou." Kore
17 rawa tētahi hoia i toe.'

18 Anei nga tuhinga a Baker ki tana wahine: 'I kī te Brigadier i te ata nei,
19 ko matou te tino Battalion o te British Army katoa.' I te mutunga o
20 tēnei tukinga i Munassib, ka mihi nuitia, ka whakaaro nuitia, te
21 Battalion e nga hoariri me nga hoa whawhai hoki. I pohiritia a
22 Kippenberger rāua ko Baker kia haere ki te Topuni Matua i reira hoki
23 ka mihia rāua e Lieutenant Tianara Brian Horrocks me Freyberg mo
24 te ekenga o tēnei pakanga. I inoi atu nga Tianara ki a Baker kia tohua
25 mai nga tāngata e tika ana kia whakawhiwhia ki ētahi hōnore nui
26 natemea e tika ana kia whakawhiwhia ētahi o ratou mo te pai me te
27 toa o tēnei pakanga. Ko ta Baker i whakatau ai ko Reta Keiha o te C
28 Kamupene me ētahi atu.

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 I whakawātea nga hoia o Aotearoa me Britain, kia hoki ai a Rommel
2 me ana hoia ki muri. Kua tae mai hoki te wa mo te whakatā mo
3 ratou. Kua pau nei te toru marama i te mura o te ahi. Ka hoki te ope
4 o Aotearoa ki Burg El Arab. He wāhi pai tēnei i te taha moana.
5 Kaingakau katoa nga tāngata ki te haere ki Cairo mo te ono ra ki te
6 whakatā.

7 I hoki mai a B Kamupene ki te Battalion kātahi anō ka pēnei te kī o te
8 Battalion mo tētahi wa roa. 107 nga Hoia Tāpiri, i hono mai ki te
9 Battalion, kia hui katoa te pakaritanga o te Battalion ki te 32 nga
10 āpiha, me te 717 ērā atu hoia.

NGA ĀPIHA O TE C KAMUPENE

12	OC	Capt Waipaina Awarau	taotū 1-2 Noema
13	CSM	T/WO II Tame Kaua	
14	13 Platoon	2/Lt Walton Haig	
15	14 Platoon	2/Lt Hati Rangiuia	taotū 1 -2 Noema
16	15 Platoon	Lt Bully Jackson	

TE TUKINGA A MONTGOMERY

18 I waenganui o te marama o Oketopa, ka hoki te Maori Battalion ki te
19 mura o te ahi. Kei te rikarika katoa ratou, kei te ora ra hoki te
20 wairua. I mahara a Baker i mahue atu i a ia a Reta Keiha, kua piki
21 nei hei Maiha, rāua ko Captain Ben Porter ki te Topuni Matua ki te
22 whakangā. Otira, no to rāua rongonga i te kakara o te paura kariri,
23 na rāua anō rāua i whakatū i mua hei āpiha torotoro i te Topuni
24 Matua.

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 Kua tae mai hoki he kaiwhakahaere hou mo C Kamupene - Wai
2 Awarau. Kua tū hoki ko Bully Jackson hei āpiha tautoko mōna, kua
3 whakatūria hoki a Tame Kua hei Kamupene Sergeant Major. Ko
4 Watene Pahau kei te whakangā kia hoki mai te ora ki tana tinana. E
5 rua atu nga āpiha o te Tairawhiti i hono atu ki a Captain Wi Repa i te
6 Topuni Matua. Ko Jerry Mohi tētahi atu kātahi anō nei ka whakatūria
7 hei āpiha, ko tana mahi hoki he tautoko i nga kaitohu (signallers).
8 Ko Pine Taiapa kua tū anō a ia hei kaiwhakahaere o te Pioneer
9 Platoon.

10 No te 23 o Oketopa, ka timata te tukinga a Montgomery. Kua roa kē
11 a ia e tatari ana mo tēnei tukinga nui. Ahakoa te iti o tēnei pakanga,
12 kaore e rite ki nga pakanga nui i Rūhia. Engari, koinei te hurihanga o
13 te rerenga o te whawhai. E wha rawa nga rōpū - nga Ahitereiriana,
14 nga Kotimana, nga Awhirika ki te Tonga me nga Kiwi – i whakatūtū
15 mai ēnei ki te taha raki kia pai ai ta ratou tuki i te hoariri.

16 ***Wharangi 235***

17 He tino nui nga pū tautoko i a ratou i te koraha. 1400 nga pū nui, e
18 660 nga matā ka whakarukea mai i ia pū. Kei te haere te tukinga, ko
19 te mahi a te Battalion he kohikohi haere i nga taotū me nga
20 tūpāpaku. Kei te whai atu hoki ratou kia ekengia te pae Maunga o
21 Miteiriya. No te pakūtanga o nga pū, ka tāhinga nga Maori ka titiro
22 atu ki te rangi me te miharo hoki i te mahi haehae, me te murara o
23 nga kariri i te rangi.

24 I waimarie a C Kamupene i tenei tukinga. E rua rawa nga Platoon i te
25 neke whakamua. Ko tetahi kei te toro whānui atu i nga taha, ko
26 tetahi kei te whai atu i muri. Ngāwari ana ta rāua neke whakamua na
27 te taupatupatu o te puhipuhi mai a te hoariri. E rua noa iho nga
28 taotū i heipu mai ki a ratou - Mahuta Honana rāua ko Niao Kerei (ko

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 rāua tahi no Te Whanau a Apanui). I taotū i te maina i takahia e te
2 taraka kāre i āro atu ki nga tohu o te minefield. Na te iti o nga taotū,
3 tērā e pōhēhētia he ngāwari noa iho tēnei pakanga. I rongu atu hoki
4 a Maiki Parkinson i nga Kotimana i tetahi taha o ratou e
5 whakatangitangi ana i a ratou pēke; ‘E hika, kaore au e whakapono
6 mo tēnei mahi. Ko ratou pea nga tino toa o te ao, ko ratou ranei nga
7 tāngata tino porangi o te ao, purari paka ma. Tere tonu taku
8 nekenga i taua wāhi.’

9 I tūtuki atu a Parkinson ki a Repi Waenga, a, i reira tonu rāua e
10 whakaaro ana me pēhea rāua e puta ai i nga pāpu waea, ka puta mai
11 tētahi tank me tana mīhini patu maina. Ko tāna mahi hoki he
12 whakawātea i te huarahi i roto i te mine field. Ka whai atu hoki a
13 Parkinson rāua ko Waenga i te tank i te wa e papaki ana te rakau
14 patu maina kia pakū nga maina. Kāre i roa ka tūtaki rāua i tētahi
15 āpiha, i whakahau kia whakapeke rāua natemea kei te tahuri mai te
16 tuki a te hoariri ki tēnei takiwa. Kāti tonu kia tū rāua ki reira, no te
17 aranga ake i te ata, ka kite rāua i nga pīki kariri e hono atu ana ki nga
18 grenades kua tata te pakū – he koha tēnei i whakarerea mai e nga
19 Tiamana.

20 Kāre ērā atu Kamupene i waimarie pēnei i a C Kamupene nei. Tekau
21 ma toru nga taotū i heipu ki a B Kamupene, e rua hoki nga private no
22 te Kaha – ko Tini Paora rāua ko Waikura (Rusty) Herewini – me te
23 CSM Ihaia (Ike) Riini, i mate ia i te toru ra i muri mai i ana taotū. Ko
24 Lance Corporal Renata (Len) Rangi, ko tētahi anō tēnei i aituā i roto i
25 tēnei rōpū. Hui katoa nga aituā i heipu ki te Battalion e ono i mate,
26 53 i taotū, me te tokotoru kei te noho ngaro tonu.

27 Ahakoa i pai tonu te neke whakamua o nga hoia o tenei taha, tae
28 rawa atu ki te awatea, kore rawa i pakaru i a ratou te kapa whawhai

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 a Rommel. I hoki whakamuri te Battalion kia uru mai ai ko nga hoia o
2 te British Unit. I a ratou e haere ana i runga i te whenua, na ratou nei
3 i takahi, ka kite ratou i te take o te mahuetanga o nga whārua
4 Tiamana i taha atu ratou i waenganui po. I kitea e ratou tētahi tatau
5 pakupaku i roto i te raima o te rua huna o nga Tiamana. I a ratou e
6 hūrapa haere ana, kātahi anō ratou ka āta mārama ki te āhua o te
7 noho a nga Tiamana i roto i taua rua. I konei hoki nga Tiamana e
8 huna ana i te wa i tuki mai nga hoia Maori ki a ratou. Ko te korero a
9 Parkinson, ‘Kāre e kitea atu i pēhea rawa te hanganga i tēnei ana
10 raima i roto i te koraha.’

11 **Whakaahua page 235:** Kei te tatari te Rōpu Tāpiri Tuawhitu kia
12 whakatūngia ratou ki roto i te Ope Hoia. I te timatanga o te
13 Pakanga i Alamein, nui tonu nga hoia kua reri hei whakauru mai ki
14 roto i te Maori Battalion. I tangohia tēnei whakaahua i te mutunga o
15 Noema 1941. Kei konei hoki te Tuaono me te Tuawhitu o nga Rōpū
16 Tāpiri i te hopuni i Maadi. Kei te tiroirohia hoki ratou e William
17 Jordan te Komihana o Aotearoa mai i Rānana.

18

19 **Whakaahua Wharangi 236:** Na te māuiui o Padre Rangi i te po o te
20 tukinga i Munassib, ka whakahokia ia ki te Topuni Matua, a kāre hoki
21 i whakatūria he tangata kē atu hei mau i tana tūnga. Ko 2/Lt Tunoa
22 Wanoa no Rangitukia i te wa i a ia i Maadi, nāna anō i peke atu ki te
23 whakakī i tenei tūranga ahakoa mo te wa poto noa iho. He toa hoki a
24 Wanoa ki nga mahi takaro, a i uru atu hoki a ia ki roto ki te kapa
25 Maori All Blacks. Ko tana taina a Albert Wanoa he haihana i roto o C
26 Kamupene.

27 **Whakaahua kei raro:** I tahuri nga tāngata o C Kamupene ki te
28 whakapaipai i a ratou i te wa e whakatā ana ratou.

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 *‘I a matou i reira, ka tahuri katoa te nuinga ki te whānako ... Ka*
2 *rongo atu i tētahi tangata i tua e korero ana, ‘He Tiamana! ... ka*
3 *hopukina e ratou taua pokokohua ka tōia atu ki waho. E tama, te*
4 *pokokohua nei, he Red Cross kē, tangata tino tūpuhi nei. Te āhua nei*
5 *i konei a ia e huna ana.’*

6 *‘While we were down there everyone was looting ... And I hear the next fulla along, ‘He*
7 *Tiamana! ...they got this bugger and dragged him out. E tama, this poor bastard was a Red*
8 *Cross, skinny little bugger. He must have been hiding there.’*

9 Ka rere atu nga tāngata ki te pakipaki i nga taringa o te Tiamana me
10 te pana atu kia puta atu ki waho. Ko Waranga Maangi i hono atu nei
11 ia i raro i te ingoa Rangi Walters, ko ia hoki te kaitohu (signaller) o te
12 Platoon. I tōia mai e ia tētahi radio Tiamana hou hei taonga māna.

13 Ko ētahi hoia British, he tauhou ki nga whawhai o roto o te koraha ka
14 huihui mai ki te tiro mākutū ki te mauhere Tiamana. Aroha ana te
15 āhua o te mauhere Tiamana nei, na te kaha o tana matakū, ka miia e
16 ia tana tarau me te umere atu o nga British. Ko te patai tēnei a te
17 haihana British. ‘E hoa, e tama, he aha tāhau?’ Na te Maori kē i
18 whakautu te patai; ‘He Tiamana. Ka korero anō te haihana British:
19 ‘Auē, ka āhei matou ki te whāwhā atu i a ia?’

20 He tere te whakautu a te Maori, he whakatoī hoki. He pēnei tana
21 korero; ‘Kei rāwāhi tonu koe o ēnei pokokohua e noho ana. Kātahi
22 anō koe ka kite i a ratou? Kao! Kaore koe e pai ki te whāwhā i a
23 ratou. Natemea koinei te kino o nga kino katoa kua kite matou. Na
24 to matou tokomaha katoa i herehere tautaiā nei kia āta tau. Kei te
25 whai matou kia whakawhiwhia a ia ki te Ripeka Maitai.’

26 ‘Eee, paikama!’ te kī a te haihana.

27 I te 26 Oketopa, ka pohiritia kia hoki te Battalion kia riro ma ratou te
28 whawhai e kawē i te Pae Maunga o Miteiriya. I a ratou e whakareri

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 ana i te ahiahi, ka puta mai te kāhui nui o nga rererangi o nga Stukas
2 ki te tuki i a ratou. He nui nga hoia i hinga i konei. Ko Bob Farrell, ko
3 Willie Maurirere no Uawa, ratou ko Turi Papuni i tapuketia e te matā
4 kotahi i pakū. I karanga a Corporal Wiwi Teneti ki aua tāngata, a, no
5 te korenga i whakautu mai, ka inoi atu a ia kia tahuri ratou ki te kari
6 mai i a ratou ki waho. Engari kua hemo kē a Farrell rāua ko
7 Maurirere. Ko Papuni hoki i whara i te hāpara i tau ki runga i tana
8 upoko.

9 I pakaru anō mai ētahi aituā ki a ratou i taua po i te mahi a nga pū
10 mīhini me nga pū ringaringa e āwhina ana ki te mahi a nga engineers
11 i roto i te pātiki maina. I mate a Wiremu Parata o Te Kaha, he nui
12 tonu nga tāngata o te Tairawhiti i taotū, arā ko Jerry Mohi, ko Roha
13 (Nobby) Mackey, ko Heremia Poutu, ko Wi Taiapa, ko Pomare Kutia,
14 ko Albert Gordon, ko Albert Morete, ko Tom Peachey, ratou ko Paul
15 Waenga.

16 He nui tonu nga taotū o te Battalion o te ra o muri mai i te wa o nga
17 hoia e noho ana i o ratou whārua i mua kei te whakarukea tonu mai
18 hoki nga matā, nga mortar bombs me nga kariri.

19 ***Wharangi 237***

20 Ko nga taotū ki te Tairawhiti ko Lance-Sergeant Albert Wanoa, ko
21 Richard Hale, ko Heremia (Jerry) Houkamau, ko Wharau Houkamau,
22 ko Harold Kirk, ratou ko Papera Wharepapa. Ka po, ka tōia
23 whakamuritia nga hoia katoa o Niu Tireni ki te whakatā me te
24 whakatika i a ratou mo tētahi pakanga anō.

25 **TUKINGA NUI, TUKINGA WETIWETI**

26 Miharo katoa te Maori Battalion mo te wa poto e whakangā ana
27 ratou i te takiwa o Alam El Onsol. No te ra whakamutunga o

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 Oketopa, ka mutu te tiroiro a Kippenberger i te 5 Brigade ka mea atu
2 a ia, ki tana whakaaro ka mau tonu ratou ki tērā takiwa kia pakaru
3 rānō te ope a Rommel. Kei te whakaaro hoki te Brigade katoa ka
4 whakatā anō ratou ki reira. Engari ohorere ana te putanga ake o te
5 korero ki nga hoia Maori i te ata o muri mai, me whakareri to ratou
6 Battalion ki te neke – hei te po ratou ka tuki i te hoariri. ‘E Hika ma!
7 Kaore he Battalion kē atu i roto i tēnei ope hoia.’ Koinei te reo
8 ngunguru i puta mai i nga hoia. Ko nga Maori hoki te Battalion tino
9 pakari rawa atu o nga Battalions katoa o Niu Tireni. I nekehia hoki
10 ratou ki te tautoko i te British 151 Brigade, hei Ope Tāpiri ki te tuki i
11 nga hoia a Rommel i te takiwa o Tell el Anqaqir –i tapaina nei ko
12 Operation Supercharge.

13 I te tahi karaka i te ata, te 2 o Noema, kua tū a C Kamupene ki te
14 taha matau, a, ko D Kamupene hoki e taapapa ana ki te taha mauī o
15 te timatanga o te pakanga. Hawhe maero te whānui o te kapa
16 whawhai. Ko nga tāngata i whakahaungia kia neke whakamua atu
17 kia rua maero te tawhiti i tua o Point 29 he pito iti nei, he rite ki te
18 whēwhē i roto i te koraha. E 600 iari i muri ko B Kamupene kei te
19 horoi haere i nga tūpāpaku me nga taotūo te papa whawhai.
20 Natemea i muri ratou i te kaokao o te Brigade, ka mohio tonu a C
21 Kamupene tērā te hoariri e whakaruke mai i a ratou i te tapa matau i
22 te wa i a ratou e neke atu ana. Ko te mahi a te Artillery, he
23 whakaruke i te hoariri i te matā i te wa e tuki whakamua ana ratou.
24 Na CSM Tame Kaua anō i ārahi te Kamupene ki te timatanga. Ko te
25 Battalion o Ahitereiria kei te neke whakamua kia wātea ai nga rua mo
26 nga hoia Maori. Pōnānā ana te patai whakaparahako a tetahi o o
27 ratou sergeants, ‘E aha ana koutou?’ Te whakautu a nga Maori, ‘E
28 tuki ana matou i a ratou.’ ‘To koutou whakahīhī hoki ki te whakaaro
29 ka pakaru i a koutou tēnei pito. Kua toru marama kē nei matou ki

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 konei.’ E tika ana hoki te whakarite a te Haihana mo tēnei āhua
2 notemea pukahu ana nga pū mīhini me nga hoia a nga Tiamana i
3 reira, taihoa ake ka tino kite a C Kamupene i tēnei āhua.

4 I riro i a Walton Haig me tana Rōpū o Ngati Porou-Te Whanau a
5 Apanui te mahi tiaki i te kaokao o te taha matau e noho wātea ana
6 hoki hei tuki ma nga Tiamana. Na Haig i toha haere a 15 Platoon kia
7 250 iari te tawhiti ki tana taha mauī. Ko Hati Rangiuia me nga Ngati
8 Porou tamatāne o 14 Platoon, i toro atu anō ki te taha matau kia
9 pērā anō te tawhiti. Ko Bully Jackson i mau tonu i a 13 Platoon, he
10 rōpū no Te Aitanga a Hauiti- Turanga ki muri hei kairīwhi mo ērā atu.
11 Ko Waipaina Awarau me tana Topuni Matua i mau tonu ki
12 waenganui o nga Platoons o mua.

13 Ko nga Artillery Tautoko i timata i te puhipuhi i te 1.05 i te ata. Ko
14 nga Kamupene kei te tuki, i rere atu i te 150 iari i muri o te upoko
15 hoia o C Company. He poto noa iho to ratou nekenga atu i roto i te
16 mārāma kātahi ka hāmama mai nga pū mīhini ki te poroporo he
17 puare i waenganui i nga rārangi roroa o 14 me 15 Platoon. Tere tonu
18 te tahuri a te Kamupene ki te whakamau i a ratou pēneti me ta ratou
19 oma whakamua, me te puhipuhi i a ratou tommy guns, me te
20 kurukuru i nga grenades me te werowero haere i nga Tiamana i a
21 ratou e oma whakamua ana. ‘Ko taku Platoon te mea kei mua e
22 haere ana, mātotoru ana hoki te huinga o nga pū mīhini me nga pū
23 anti-tank. Na nga matā tuatahi a te hoariri i wāwāhi he putanga ki
24 roto i nga rārangi hoia o te Kamupene. Ko te mate o tēnei tuinga,
25 na te pōnānā ka mahue e nga Platoons e rua, ētahi o nga pou pū
26 mīhini.

27 **Whakaahua wharangi 237:** I tū a Lt Pine Taiapa hei kaiwhakahaere
28 mo C Kamupene mo tētahi wa i te wa o te tuinga nui, tuinga

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 wetiweti. Kei tana taha matau ko Maiki Parkinson. Kei te pupuri a
2 Wallace Mangu i tana paipa.

3 **Wharangi 238**

4 Ko tētahi o nga rōpū hoia o te artillery i pupuhi ana i a ratou matā
5 engari, kaore i tau tōtika a ratou matā. Pērā anō hoki te wa i to ratou
6 whawhai i te Pae Maunga o Miteiriya. I tau kē mai a ratou matā ki
7 roto ki nga rārangi o te Topuni Matua. I kite atu hoki a Baker kei te
8 whakarukea mai nga matā i te kaokao matau, kāre te artillery i te āro
9 mai ki te pakanga. No muri tonu mai, ka pa a Baker i te hamatanga
10 mai o nga pū mīhini. I hāngai tonu te matā ki tana waha. Ka hinga a
11 ia. Hawhe haora i muri mai o te tukianga, ka kahakina te tokowha o
12 nga kaiwhakahaere o te Battalion ki te Topuni Matua. Kei te tatari
13 hoki te kaiwhakahaere tuarua he Pakeha a Major Irvy Hart, e whanga
14 ana ki tae mai te waka ki te kawē i a ia ki te pito i timata ai te
15 pakanga. Natemea kāre a ia i kaha ki te korero, ka tuhia e Baker nga
16 korero mo te whakahaere o mua i te whawhai. Tere tonu te haere
17 whakamua o Hart ki te kimi i nga Kamupene o mua kei te tuki.

18 Kua tomo mai hoki a A Kamupene ki roto i te pakanga. Ko to ratou
19 OC a Jim Matehaere, kua taotū kē. Kātahi ka riro ma Lieutenant
20 Aperahama e ārahi te rōpū o te Tai Tokerau Kamupene ki mua ki te
21 āwhina i a 14 Platoon. No to ratou tukianga whakamua ki te taha
22 matau, ka taha tēnei Reserve Kamupene i a Rangiuia me nga hoia o
23 tana Platoon e takoto taotū ana. I tino whakarukea te Platoon o
24 Ngati Porou nei e nga matā o nga pū mīhini. I whakarukea mai i te
25 kaokao tahanga. Whakatariri ana tēnei whawhai, engari, i tukia e
26 Aperahama me āna tāngata e wha, nga pou kaha kia riro kia ratou
27 ērā tūranga e pare atu ana ki te taha mauī i mua. He pērā anō te
28 taumaha o te tū mai o te hoariri ki a B Kamupene.

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 Anei nga whakamārama a Major Bennett mo te tukinga whakamua o
2 tana kamupene: ‘I tētahi wāhi, i pare mai nga matā katoa a te
3 hoariri. I konei ka tahuri matou ki te haka ‘Ka mate! Ka mate!
4 Kātahi matou ka tuki hāngai atu ki mua me a matou pēneti.’

5 Ko 14 rāua ko 15 Platoon i tītaha kē ki te taha matau. Engari a
6 Jackson me te 13 Platoon, kei mua kē ratou e haere ana. Kātahi
7 ratou ka tuki tika atu ki roto tonu o nga hoia Tiamana. He nui nga
8 hoariri i patupatua e ratou, kāre hoki ratou i hopu mauhere engari
9 kei te nui haere nga taotū ki a ratou. E rua o nga tama Delamere (ko
10 Maui rāua ko Tom) i mate. I tae a Captain Awarau rāua ko tana
11 Batman a Parkinson ki Point 29. He maunga iti tēnei 12 putu te
12 teitei, a, 60 putu te porohita. I reira hoki tētahi kohanga pū mīhini.
13 Ko nga Tiamana kei te pōnānā ki te whakakī i te pū mīhini ki te matā.
14 Rere tonu atu a Parkinson me tana tommy gun kātahi ka taapapa te
15 tokotoru ra ki roto i te rua me te wiriwiri o nga papa.

16 *I taua wa tonu ka tū mai hoki a ‘Takiri te pine’ a Awarau ki muri i*
17 *ahau me tana karanga, ‘Pūhia nga taurekareka na Parky! Pūhia nga*
18 *taurekareka na! Kei te hūpekepeke haere a ia me tana pupuhi i te*
19 *ono pū i muri i ahau ... nāku ratou tokotoru i pupuhi. Kōroiroi ana*
20 *taku puku i tēnei mahi. Kātahi anō ahau ka mahi pēnei ki te tangata.*
21 *Engari i muri mai o tēnā, ka rongohia ahau koina te ū nāna a Hati*
22 *Rangiuia i whakaruke mai i te whawhai. Na ratou anō hoki a Hooper*
23 *i patu, na ratou anō a Jensen i patu, me Ehau. Tokotoru o matou*
24 *hoia i mate, tokorima i taotū ... kia mohio mai koutou, rite tonu te*
25 *hoki mai o taua po ki te whakararuraru i ōku whakaaro.*

26 *‘By then ‘Pull-the-pin’ [Awarau] got up behind me and he said, ‘Shoot the bastards Parky!*
27 *Shoot the bastards! He was leaping up and down and he was firing his six- gun behind me ...*
28 *I shot the three of them. I felt awful. I’d never done that to a fulla. But afterwards I learnt*
29 *that gun knocked Hati Rangiuia out of the war. They killed Hooper, they killed Jensen, [and]*

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 *Ehau. Three of our blokes and wounded about five ... I've always thought about that night,*
2 *you know.'*

3 I whai tonu te hoia tamariki nei kia riro i a ia taua pū ki te whakaatu
4 ki ōna hoa, engari kāre a Awarau i taotū nei i muri tonu mai, i
5 whakaae ki tana take. Pouri tonu te ngakau o 'Parky' ahakoa i hoki
6 whakamuri a ia ki te tiki i ētahi o nga hoia. I kitea e ia a Nugget
7 Tukaki, a Rongo Peters, a Jim Richardson, a Len Richardson, a Sam
8 Peters, a Ngaru Titirangi, me ētahi atu e takoto ana i roto i te whārua
9 o te tapuwae tank. I neke atu nga tamatāne o Te Whanau a Apanui
10 ki Point 29, kātahi ka timata te neke whakamua anō. Ka eke atu anō
11 ratou ki tētahi pou pū mīhini pakari. I waimarie ratou i to ratou
12 tuinga i taua pou. 17 nga mauhere i riro i a ratou, a, i
13 whakawhiwhia a Tukaki ki te hōnore nui a te DCM mo āna mahi toa i
14 te po o taua tuinga.

15 Natemea kei te ngaro tonu atu a Major Hart, ka tū ko Bennett hei
16 kaiwhakahaere mo te Battalion i te takiwa o mua. I tae mai a Bully
17 Jackson me nga morehu o tōna Platoon. I whawhai haere tonu mai
18 ratou a tae noa mai ki tēnei pito. He nui nga anti-tank guns me nga
19 pou pū mīhini i whakarukea e ratou. Ko taka iho tana Platoon ki te
20 tokoono hoia, ka hono atu hoki ratou ki a Haig i te B Kamupene. Kua
21 taotū nei a Awarau, ka riro ma Jackson e whakahaere a C Kamupene.
22 Ka tahuri a ia me ana hoia ki te kari rua. I tēnei wa, kua taka iho te
23 kaute o C Kamupene mai i te 110 – ki te 18. Ko te huinga katoa
24 tēnei o nga ranks.

25 Awatea rawa atu, kātahi ka kitea atu te tokowha o nga Kamupene
26 mau pū Maori e noho ana i nga rua, e pupuri ana i tēnei
27 tūrangawaewae mo ratou. Kei muri anō hoki i a ratou nga rōpū o te
28 hoariri, engari na nga waka mau pū ratou i whakaruke, i whakawhāiti
29 te 200 mauhere.

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 **Wharangi 239**

2 **NGA ĀPIHA O C KAMUPENE I TRIPOLI**

3 OC Capt Peter Awatere

4 2IC Lt Pine Taiapa

5 CSM T/WO 11 Tommy Kaua

6 13 Platoon 2/Lt Walton Haig

7 14 Platoon 2/Lt Moana Ngarimu

8 15 Platoon Lt Bully Jackson

9 I te ata o taua rangi, i āhua māharahara a Major Bennett tērā pea ka
10 tahuri mai te hoariri ki te tuki i a ratou ma o ratou *tanks*. Kore rawa
11 tēnei i tū. Ko nga hoia hoki a Rommel kei te pēhia mai e nga British ki
12 muri o nga Tiamana me nga Itariana. Ko te Battalion i noho taapapa
13 tonu ratou mo taua rangi notemea kei te whakarukeruke tonu mai
14 nga artillery a te hoariri. Na te uaua o te nekeneke haere i te awatea,
15 kātahi anō a Bennett ka tae ki muri i taua po. Natemea kua taotū
16 anō a Major Hart kua tū anō a Bennett hei kaiwhakahaere mo te
17 Battalion.

18 I nekeneke haeretia nga āpiha i te Topuni Matua o te Battalion. Ka
19 whakatūria a Lieutenant Taiapa ki te mura o te ahi hei Officer
20 Commanding mo C Kamupene mo tenei wa. Na Bennett hoki i
21 nekeneke nga kamupene i mua, ko nga hoariri Tiamana e pare mai
22 ana ki a ratou, i wehe atu i waenganui po. No te po kē o muri mai
23 arā (te 3 o Noema) otira, kātahi nga hoia Maori ka mohio kua
24 paheke kē nga hoairiri. Na Bennett tonu ratou i whakahau kia whāia,
25 a, me piri atu hei hoa mo 5 Brigade. I kai ratou i ētahi kai wera i mua
26 i ta ratou tukinga i te hoariri. Ko nga tino āpiha o taua pakanga, i

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 tonohia kia tukuna mai he korero whakamārama o taua pakanga. Na
2 Bully Jackson tonu i whakatakoto nga korero mo nga aituā: ‘I hūrapa
3 tonu matou i nga rua o te hoariri, a i kitea te tokoiwa o a matou tino
4 tāngata i hinga i taua pakanga. Ko nga aituā ki a C Kamupene,
5 tokoiwa i hemo, tokoono kei te ngaro, 25 i taotū.’

6 Anei te whakarāpopoto o nga korero a Haig mo ratou: ‘Ahakoa
7 tokoiti i tae ki te pito o te tukinga, engari, miharo ana te ngakau mo
8 te ekenga o tēnei tukinga ahakoa he nui nga aituā i pa mai ki a
9 matou.’ I whakawhiwhia a Harry Mackey i te hōnore *Military Medal*,
10 ahakoa tana korero: ‘Kāre tonu i tino pai tēnei hōnore notemea he
11 nui rawa nga hoia i mate.’

12 **Whakaahua page 239:** Kei te kaitahi nga hoia o te A Kamupene i ta
13 ratou tīni bully beef i a ratou e haere ana i Tripoli.

14 Mauī ki te matau: ko Sgt Charlie Hohaia, ? ko Cpl Sam Shepherd, ? he
15 kaihana a Hohaia rāua ko Shepherd no Ngati Kahu, no Kenana,
16 Mangonui o Te Taitokerau.

17 **KI TRIPOLI**

18 Kua tutuki te pakarutanga o te Rārangi Alamein i a Montgomery .
19 No te 4 o Noema ka timata te whaiwhai haere a te Ope Hoia
20 Tuawaru (Eighth Army), a, ko te Rōpū o Aotearoa me te Maori
21 Battalion kei te ārahi atu i tenei whai. Ko nga hoia Tiamana –
22 Itariana hoki i tahuri mai ki te whawhai i nga ope e whai atu ana. Kei
23 te neke whakahauāuru atu hoki ratou. Ko te nuinga o nga hoia
24 Tiamana i paheke, engari ehia mano kē nga Itariana i riro nei o ratou
25 waka i nga Tiamana, i whakaae mai kia mauhere ratou.

26 He poto te wa i tū a Taiapa hei OC - kotahi wiki noa iho – natemea i
27 mau atu i a Captain Awatere ratou i te 9 o Noema, ka riro ki a ia te

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 āpiha whakahaere mo C Kamupene. Kātahi anō te wa tuatahi kua
2 riro katoa nga tūranga whakahaere katoa a te Battalion i nga āpiha
3 Maori. Na te ngaronga o te hoariri, ka tū te ope hoia o Niu Tirenī i
4 runga i te maunga Teitei i Bardia.

5 **Wharangī 240**

6 **Whakaahua (ki runga):** Kei te koa katoa nga tāngata o te Topuni
7 Matua o te Battalion i ta ratou hākari Kirihimete i Nofilia 1942. Ko te
8 tuatoru tēnei o nga Kirihimete e ngaro atu ana te Battalion i te wa
9 kainga. I tau nei ratou ki te takiwa o Nofilia. I whakaaetia kia pakū
10 katoa nga pū o te Battalion tae atu ki nga *mortar*. Natemea ko
11 Bennett te kaiwhakahaere, ka āhua Maori te whakahaere o te
12 Kirihimete o taua ra. Na nga āwhina mai i te pakanga o te wa kainga
13 i raro i a MP Paraire Paikea ratou i whakawhiwhi i ētahi moni hei
14 tuari i waenganui i nga hoia ahakoa he aha te tūranga o ia hoia.

15 **Whakaahua (ki raro):** I te 11 Hanuere 1943, ko Renata (Len) Mackey
16 o te Rōpū Intelligence kei konei e tohatoha haere ana i nga taonga i
17 tukuna mai i te wa kainga ki nga hoia. Kei te wehe atu ēnei hoia ki te
18 kura ako āpiha i Ingarangi. Ko ia tētahi o nga whanau e toru i hono
19 atu ki C Company i te timatanga. Ko te tuawha o ratou i hono atu ki
20 roto i te Navy. Ko te tuatoru ki te taha matau (e pupuri ana i te maka
21 harehare) ko Hako Wilson no Waharoa (Ngati Haua).

22 E ono tekau maero to ratou tawhiti i te taha rawhiti o Tobruk. I reira,
23 ka whakatā te Battalion mo tētahi wa. No to ratou mohiotanga ka
24 roa ratou ki reira, ka timata ratou ki te kari rua me te whakapakari i
25 ta ratou tau ki reira. I homaitia he kākahu ki a ratou mo te hōtoke.
26 Kātahi ka whakahaeretia e ratou ētahi takaro whutuporo, soccer, me
27 te pahiketeporo. I tāpaetia he Patriotic parcel ma nga hoia katoa. Ko
28 nga taonga o roto o nga Patriotic parcels he keke huarakau, me ētahi

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 atu kai reka. No te taenga mai o nga puhera motuhake, ko te kawa
2 mo te toha i ēnei, he tāpae atu ki nga whanaunga tata o nga hoia kua
3 mate.

4 Ahakoa kua mutu te hoki whakamuri a Rommell i kō tata tonu atu
5 ana hoia i roto i to ratou topuni i waenganui i nga Roto o Agheila me
6 te Whanga o Sirte.

7 No te 12 o Tihema, ka nekehia e Montgomery te Eighth Army ki te
8 tuki i te hoariri. I taua wa tonu, kua tahuri nga hoia o Niu Tireni ki te
9 haere ma tua o nga Tiamana kia nope whakamauī mai ratou i a ratou
10 e whai atu ana i te hoariri. Ko te tikanga hoki kia mau i a ratou nga
11 Tiamana, engari kua timata noa atu a Rommel ki te hoki whakamuri i
12 mua kē o te taenga atu o nga Kiwi ki reira. No te kapenga atu anō o
13 tetahi atu nope mauī i Nofilia, i nga ra o muri mai, he pērā anō te
14 āhua, kua paheke kē a Rommel.

15 Ko te mahi tuatahi ma te Battalion i roto i te tau hou he whakawātea
16 i te taunga rererangi i te takiwa o Wadi Tamet kia wātea ai mo nga
17 bombers māmā ki te tau. Ko te mahi ma 5 Brigade he neke kia ono
18 tekau maero te tawhiti ki te hauāuru. Natemea ko te Maori Battalion
19 o mua, ka tū hoki ko Moana Ngarimu hei āpiha whakahaere i nga
20 mahi mohio. I a ia te mahi nui ki te whakarite he mahere hei ārahi
21 atu i nga Brigade katoa. E iwa ra nga Kamupene o te Battalion e
22 mahi ana i runga i te taunga rererangi. Ko nga hoariri hoki kei Sirte e
23 30 maero noa iho te tawhiti atu i a ratou. Mārakerake ana ta ratou
24 noho ki reira, wātea ana hoki hei kai ma nga fighter bombers a te
25 hoariri. Ka mutu tonu te wāhi hei huna ma ratou, ko nga rua whāiti
26 kei te tapa o te taunga rererangi.

27 I 7 katoa nga tāngata o te Battalion i mate, 13 i taotū. Ko Rere
28 Kiwara o Te Araroa i taotū. Ko tētahi kaikawe tūroro a Lance-

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 Corporal Jim Pirihi no Te Rere tētahi o nga mea i mate. I ruku atu a ia
2 ki roto i te rua i te pakūtanga mai o te matā. Anei nga korero a Bill
3 Delamere mo tana matenga: ‘Korero mai nga whara i te Rere. Kāre
4 koe e pirangi ki te korero atu ki a ratou. (You don’t want to tell
5 them). Nga toto noa iho. Hāngai tonu te taunga mai o te matā.
6 (Direct bloody hit.)’ Kāre anō kia panuitia te whakawhiwhinga i a
7 Pirihi ki te Military Medal mo tana wāhi ki te pakanga i Alamein.

8 **Wharangī 241**

9 **Whakaahua (ki runga):** Ko te Bren Carrier Platoon kei te ārahi atu i te
10 Maori Battalion ki Tripoli 23 o Hanuere 1943. Ko Sgt Whiu Te Purei o
11 Te Araroa kei te tū i roto i te Bren Carrier, ko Charlie Mohi o Pakipaki
12 kei te noho.

13 **Whakaahua (ki raro):** Ko nga mema ēnei o te Topuni Matua o te
14 Kamupene e wānanga ana te takoto o nga huarahi i te takiwa o Azizia
15 i te marama o Pepuere 1943. Mauī ki te matau: ko Tuki Reihana
16 (Timaru) ko Papera Wharepapa (Te Kaha), ko William Johnson
17 (Opotiki), ko A. V. Morrison (Rotorua), ko Joe Harris (North
18 Auckland), ko Tiori Daymond(Wellington).

19 I mua i to ratou wehenga atu i taua takiwa, ka hoki te Maori Battalion
20 ki te urupa hou ki te poroporoāki ki o ratou hoa. I mihi Maori a Pita
21 Awatere mo te pārekareka o te whawhai o nga hoa i hinga. Mo nga
22 mea i reira i taua wa, i tuhituhi a Colonel Bennett i āna ‘kupu miharo
23 mo te poroporoāki’ a Pita Awatere.

24 I te 22 o Hanuere ka whakarerea e ratou te koraha, a, ka haere tika
25 atu ma te huarahi matua ki Azizia, ko te Maori Battalion hoki kei
26 mua o te 5 Brigade. Natemea kāre e taea e ratou te eke te taone
27 nui, (i reira tonu hoki te 15 Panza Division e pupuri ana i tērā wāhi),
28 ka hoki whakamuri te Battalion. I paheke hoki nga Tiamana i

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 waenganui po. Ao ake i te ata, na te rōpū Bren Carrier Maori i ārahi
2 atu nga hoia o Aotearoa ki roto ki te taone nui. No to ratou taenga
3 atu ki reira, ka kite ratou kua tae kē nga hoia British me nga hoia
4 Kotimana. I topa mai hoki ratou ma te taha moana ki reira.

5 Kotahi marama te Battalion e noho ana i to ratou topuni i waho atu o
6 Tripoli. I tahuri hoki nga Kamupene ki te wetewete mai i nga taonga
7 ma te Ope Hoia Tuawaru (Eighth Army) ki runga i te waapu o te
8 taone nui. ‘Anō nei kei te poka noa iho ta matou tāhae mai i a
9 ratou.’ Ko te korero tēnei a tētahi tamatāne o te C Kamupene. ‘Ka
10 mutu mai ta matou mahi mo tēnā wa, ka tari mai matou i nga koti
11 nui kī tonu ki te tīni whurutu.’

12 **Wharangi 242**

13 **Whakaahua:** I tomo atu a J.B. Walker ki te hopuni ki te taha o nga
14 Hoia Tāpiri Tuawhitu . Kei konei kei te (Papakura Camp 1941) Engari
15 kāre a ia i rere atu i o ratou taha, notemea i whakatūngia a ia hei
16 NCO hei kaiako mo ētahi atu Hoia Tāpiri.

17 Mauī ki te matau kei te tū: ? ko Rodney Pitt, ko Sam Paniora, ko Bill
18 Waihi, ko Tom Campbell, ko Maaku Turei, ko John Henderson, ? ko
19 J.B. Walker, ko Darkie Walsh. Kei te tūturu: ko Claude Ehau, ko
20 George Pahau, ko Jim (Sulo) Reid, ko Len Walker. Kei mua: ko Mark
21 Mackey, ko Wi (Bill) Reedy, ko Rangi Tutaki, ko Henare Kaiwai.

22 **TE OPE TĀPIRI TUAWARU**

23 Kua tae mai te Ope Tāpiri Tuawaru ki Maadi. Tokorua nga āpiha me
24 te 56 o ērā atu o nga hoia. Kua whakapakari kē nga Maori o te Rōpū
25 Tuawaru mo te whawhai i te koraha i te hōtoke.

26 Ko Second Lieutenant Tom Keelan te āpiha nui o te tekau ma toru
27 hoia o te Tairawhiti i roto i taua rōpū tāpiri. Na Captain Awarau i

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 rarau atu a Keelan kia kuhu mai ki raro i ana parirau, natemea he
2 whanaunga tata rāua no Te Whanau-a-Iritekura. Ko tana korero atu
3 ki a Keelan, natemea he whanaunga rāua, māna a ia e tiaki. Ahakoa i
4 wawata a Keelan kia whakatūngia a ia ki roto ki te Transport Platoon,
5 i hono atu a ia i a Awarau i roto i te C Kamupene inā pohiritia ratou e
6 te Battalion. Ko te nuinga o nga Hoia Maori, i kite ratou i te topuni
7 kua whakatā kē ki te taha o te Battalion, kei te whakangā ranei kia
8 ora mai o ratou taotū i mua o ta ratou hokinga atu ki to ratou ope
9 hoia.

10 Anei nga whakamārama a Sergeant John J. B. Walker no
11 Waiomatatini mo ta ratou tūtakitanga i o ratou hoa o mua:

12 *Kua tae nei matou ki ēnei o matou, ki ēnei o nga tamariki na ratou*
13 *nei i hanga tētahi ingoa ataahua mo tāua mo te iwi Maori. Ahakoa*
14 *ra, kaore matou i tangi – i runga i nga kaupapa pakeha o tēnei mahi*
15 *o te whakatūtū hoia, kei roto i te ngakau o tēnā o tēna o matou e*
16 *hahae ana te mamae me te pouri mo nga mea o ratou i tū tinana mai*
17 *i o matou aroaro, ko te nui o te mamae mo nga mea i tū wairua mai.*

18 I kuraina a Sergeant Walker i Te Aute, a, no muri mai ka haere ki te
19 Kāreti o Hawkesbury i Ahitereiria. Kei roto i tana reta ki tana hoa
20 wahine, ka puta ōna whakaaro mo te kamakama a nga mahi a nga
21 hoia Maori ki te kotiti haere i roto i nga hoariri ki te whānako kai me
22 nga kākahu. Engari ko āna kupu miharo he whāki i te āhua o te
23 whakamahi i nga hoia Maori. I tahuri a ia ki te tuhi ōna whakaaro i
24 roto i te reo Maori.

25 ***Wharangi 243***

26 *Ko nga rongo toa e tika ana kia pānuitia. Kaore i pānuitia e te*
27 *Pakeha, kei te mārama noa atu te take i kore ai i pānuitia. Inā tonu*
28 *te take na, ka rongo iti ko te Pakeha. Ko ētahi noiho ēnei: 1) Ko nga*

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 *Maori hei kokiri i nga wāhi iho pakari te hoariri. 2) Ma nga Maori e*
2 *kokiri i nga wāhi iho kaore e taea e te Pakeha. 3) E wha rau nga*
3 *Maori na ratou i tango mai i te pa o te hoariri kaore i riro mai i nga*
4 *Pakeha kotahi mano e ono rau. He nui noa atu, kaore e taea te pānui*
5 *atu.*

6 Kua roa kē nga tāngata i Tripoli i te mura o te ahi, a he mahi uaua te
7 whakatūtū mai i a ratou ki nga tūranga tōtika mo te hoia i te Topuni
8 Matua. I tahuri a Colonel Bennett ki te whakahoki mai i te tūranga
9 tōtika o nga hoia. Na ōna ota i panuitia i te mutunga o Hanuera i
10 whakaputa tana riri ki nga tāngata mo te āhua ngoikore me te āhua
11 hakurara o a ratou rōpū. I whakatakototia e ia nga kaupapa tōtika
12 hei whakakotahi, hei whakahoki mai i te pai me te tika o te
13 whakahaere o nga Kamupene. Ahakoa noa i āhua whakahoioi te
14 whai atu a nga hoia i tana whakahau.

15 Ka puta mai te kino i te ngaronga o C Kamupene i te whakatūtū
16 (parade) hei whakapai i te neke whakamua o te Battalion ki
17 Medenine. I te wa i te huitahi nga kaiwhakahaere, ki te taha o
18 Bennett, kei te tatari hoki nga Kamupene kia hoki mai o ratou
19 kaiwhakahaere. No te karangatanga o Captain Pine Taiapa, i te
20 rārangi hoia, ka kitea i te ngaro a Wiwi Teneti rāua ko Keepa
21 (Skipper) Rangi, no te 14 Platoon rāua tahi. I tae mai rāua me a rāua
22 kawenga Jerry Cans kī tonu i te waina. I te tūtū katoa matou i runga i
23 te papa huihui, i te hokinga mai o Awatere. He hokinga mahara
24 tenei no Parkinson mo taua wa:

25 *Ka kite atu a Awatere i a Teneti, ‘Ah yeah, he aha to mahi?*
26 *Pokokohua!’ Ka wetehia e ia tana koti me tana korero atu,*
27 *‘Whakatūngia mai o ringa moto.’ He tangata nui a Teneti. Kua tū he*
28 *whawhai. Ka pakaru mai nga hoia. I reira nga Pakeha ... me ta ratou*

Upoko 11 : ANEI TE MURA O TE AHI The Alamein Line

1 *korero, 'E Hika ma, he aha tenei momo ope hoia?' Ka mea anō ratou,*
2 *'He āpiha tenei e whawhai nei i te corporal?'*

3 Whakatakariri katoa a Bennett. Ka whakataungia te Battalion, kātahi
4 ka whakatū tōtikangia mai ratou. Natemea kātahi anō a Rangi
5 Logan ka tae mai, ka whakarongo atu a ia ki te Kānara e kohukohu
6 ana i nga hoia. 'Ae, ki te tere kē tanga o ta tatou hoki ki te whawhai,
7 ko te painga tēnā. Kia mate atu ētahi o koutou. I rongō a Epiniha
8 (Pine) Ratapu o te 13 Platoon, i te ngau o te riri a te Kānara e
9 mohiotia nei kei te hāngai tana riri ki a C Kamupene me tana korero
10 atu, 'Ko koutou no C Kamupene, māku tonu e ārahi atu ki te mura o
11 te ahi kia mate atu koutou. He pēnei tonu te tū a Man Mukta
12 [Awatere], kātahi ka mihi hoia atu, kātahi ka huri me tana korero,
13 'Koutou o C Kamupene, wehe atu.' Ka neke atu matou ka piki ki
14 runga i o matou taraka.

15 He tapu tenei mahi a te wehe atu i te papa huihui hoia i mua o te
16 whakaetanga a te Regimental Sergeant-Major o nga Ope Hoia katoa.
17 Na konei i whakaatu kei te matakawa katoa a Awatere i nga kupu
18 whakahokihoki a nga hoia. No muri rawa mai, ka haere te riri ki a
19 Awatere mo tana mahi, a, i mahue taua take ki reira takoto ai.
20 Natemea he Maori a ia i tino mātau a Bennett ki te take i ngaungau ai
21 te puku o Awatere. Ko āna wawata, tērā pea ma nga ra o mua kei te
22 heke mai e whakaputa te hua pai o āna mahi.

23 **Whakaahua wharangi 243:** No te 28 o Pepuere 1943, i tohua ētahi
24 mema o te Battalion ki te tuku panui ki te wa kainga. Kei konei a Lt.
25 Col Bennett e hui ana ki te taha o Arch Curry o te Broadcasting Unit.

26

27